

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

факультет політичних наук

(повне найменування інституту, назва факультету)

кафедра соціології та політології

(повна назва кафедри)

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри соціології та політології

“ ” 20 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

бакалавр

(ступінь вищої освіти, спеціальність)

зі спеціальності

052 Політологія

(шифр і назва спеціальності)

на тему: «Національна ідентичність як складова політичної ідентичності особистості»

Виконав:

студент IV курсу, групи 431

Подгорняк Максима

Олександрович

(П.І.Б.)

Керівник:

к. політ. н., доцент

Лушагіна Тетяна Вікторівна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

к.соц.н., доцент

Чорна Вікторія Олександрівна

м. Миколаїв – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	6
1.1. Дефініція та структура поняття «політична ідентичність»	6
1.2. Теоретичні підходи дослідження поняття «національна ідентичність»	11
1.3. Вплив глобалізаційних процесів на формування національної ідентичності	17
РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	23
2.1. Фактори формування національної ідентичності європейських країн	23
2.2. Національна ідентичність у євроінтеграційних процесах	30
2.3. Взаємозв'язок національної ідентичності та політичної стабільності в Європі	38
РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	47
3.1. Українська національна ідентичність у цивілізаційному контексті	47
3.2. Національна ідентичність українського народу як основа національної безпеки України	57
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	67

ВСТУП

Актуальність теми. Питання національної ідентичності нині співвідноситься із проблемами держави-нації в загальному. Міжнародні спільноти не зуміли посприяти наданню конкретних гарантій особистої ідентичності попри наявність демократичного завдання стосовно толерантного утворення більш широкої спільноти, в той час держава-нація – це втілення необхідних гарантій шляхом різноманітних процедур юридичного і соціального характеру.

Варто зазначити, що особливості сучасного етапу формування національної ідентичності в Україні визначаються таким чином:

– потреба реалізації ідеї нації на базі цінностей народу та кожного індивіда окремо, оскільки спотворення таких цінностей в Радянському Союзі зумовило кризу у першу чергу безпеки в Україні;

– необхідність реалізації соціально-економічних інтересів громадян незалежно від їх етнічної, станової, політичної та релігійної визначеності, що зосереджує у собі внутрішній можливий фактор деконсолідації суспільства та конфліктності, оскільки значна кількість етнічнокультурних спільнот в рамках країни-нації повинна вирішувати питання стосовно утворення толерантного суспільства, яке б визнавало права, а також особливості ідентичностей.

Стан наукової розробки дослідження. Сутність національної ідентичності як складової політичної ідентичності особистості у своїх роботах досліджували такі зарубіжні автори, як Б. Андерсон, У. Бек, П. Бурд'є, Е. Гіденс, С. Кастельс, Ф. Фукуяма та інші.

Процес формування національної ідентичності як складової політичної ідентичності особистості у своїх працях досліджували такі вітчизняні автори, як О. Галазюк, О. Зернецька, Н. Ковтун, А. Колодій, І. Кудря, Л. Нагорна, Н. Пелагеша, С. Сахацький, О. Стегній, та інші.

Наведені фактори зумовлюють необхідність наукових розробок та практичних рекомендацій у досліджуваній сфері, а також свідчать про її актуальність.

Мета і завдання дослідження – теоретичне обґрунтування сутності та особливостей національної ідентичності як складової політичної ідентичності особистості.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні завдання:

- розкрити дефініцію та структуру поняття «політична ідентичність»;
- висвітлити теоретичні підходи дослідження поняття «національна ідентичність»;
- з'ясувати фактори формування національної ідентичності європейських країн;
- визначити особливості національної ідентичності у євроінтеграційних процесах;
- охарактеризувати українську національну ідентичність у цивілізаційному контексті;
- обґрунтувати роль національної ідентичності українського народу як основи національної безпеки України.

Об'єктом дослідження є типи соціальної ідентичності.

Предметом дослідження є національна ідентичність як складова політичної ідентичності особистості.

Методи дослідження. У роботі застосовано загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання.

Серед загальнонаукових методів, що використовувалися у ході дослідження, основним є діалектичний метод наукового пізнання.

Формально-логічний метод застосовано для формулювання визначень понять «ідентичність», «національна ідентичність», «політична ідентичність» тощо.

Метод системного аналізу використано для визначення та дослідження сутності національної ідентичності як складової політичної ідентичності особистості.

Використано також логічні методи індукції та дедукції, синтезу, аналізу з метою визначення особливостей процесу формування національної ідентичності як складової політичної ідентичності особистості.

Зазначені методи застосовувались автором у взаємозв'язку задля забезпечення всебічності дослідження.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному дослідженні взаємозв'язку між національною ідентичністю та політичною стабільністю в контексті європейського досвіду, що сприяє глибшому розумінню цих процесів та розробці рекомендацій для підтримки національної ідентичності та політичної стабільності в Україні.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів проявляється в тому, що сформульовані положення можуть бути використані у науково-дослідній роботі – для подальшого наукового дослідження теоретичних та практичних проблем теми нашої роботи та у навчальному процесі – при науково-практичних посібників, підручників, розробці методичних рекомендацій, а також для викладання лекцій та практичних занять.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел та літератури (46 найменувань на 5 сторінках). Обсяг основного тексту роботи – 64 сторінки. Загальний обсяг дипломної роботи становить 71 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Дефініція та структура поняття «політична ідентичність»

Наукові дискусії стосовно сутності поняття ідентичності у соціальних та гуманітарних сферах набули широкого розповсюдження в останній третині 20 століття. Багато філософів та соціальних теоретиків в своїх дослідженнях увесь час звертаються до визначення даного поняття. Не є винятком також політична наука.

Є кілька підходів стосовно інтерпретації категорії «ідентичність»:

– є основою для соціальної або політичної дії; таке пояснення нерідко протиставлене «інтересу» з метою виявлення та пояснення неінструментальних способів соціальної та політичної дій, тобто тих, котрі визначаються не тільки певною ситуацією [6, с. 11];

– є особливим колективним феноменом, під яким мається на увазі фундаментальна та закономірна схожість членів конкретної групи або ж певної соціальної категорії, дане бачення створюється об'єктивно або ж суб'єктивно. Тут подібність проявляється у солідарності, за допомогою загальних диспозицій, свідомості або певної колективної дії; цей підхід властивий теоріям соціальних рухів, етнічності та націоналізму, гендеру та раси [7, с. 14];

– є фундаментальною стороною особистості або ж в якості глибокої, базисної, стійкої умови соціального буття [12, с. 146];

– є продуктом політичної або соціальної дії. Тут увагу зосереджено на виявленні інтерактивних та процесуальних аспектів колективної солідарності та усвідомлення особою, що виключають колективну дію.

Доволі широко даний підхід представлений у літературі стосовно «нових соціальних рухів» [12, с. 3];

– є динамічним продуктом значних дискурсів, що має доволі нестійкий та фрагментарний характер, даний підхід проявляється у постмодерній літературі [5, с. 13].

Загальне для усіх соціальних наук визначення ідентичності: це – активний процес, спрямований на відображення уявлень особи стосовно себе, якого супроводжує відчуття власної безперервної участі, при цьому життя сприймається у якості досвіду тривалості, а також єдності свідомості, що і надає можливість послідовно діяти [23, с. 12].

Ідентичність у даній ситуації виступає як ознака «входження» особистості до соціальної позиції.

Вважаємо, що політична ідентичність має розглядатись у якості елементу соціальної ідентичності, особливістю якої є високий рівень самостійності та рефлексивності, оскільки особа, яка займає певну статусну позицію, мусить одночасно оцінювати свою особисту позицію та сукупність поглядів, а також співвіднести таку позицію із позиціями других осіб та груп, а також із політичними суб'єктами.

Особливості та структуру політичної ідентичності визначають завдяки специфіці економічної, соціокультурної та політичної ситуацій, адже це особливим способом впливає на розвиток інституцій громадянського суспільства та державних інститутів.

На думку української дослідниці Н. Пелагеша, національна держава залишається в якості основної структурної одиниці всього світового порядку. Однак нині її суб'єктність є обмеженою діяльністю суб'єктів міжнародної політики, тобто наддержавними утвореннями, міжнародними урядовими неурядовими організаціями, транснаціональними корпораціями тощо. Такі суб'єкти стали досить впливові, навіть більше за національну державу, вони зосередили у своїй компетенції право втручання до внутрішніх справ окремої

держави і здійснення такої політики, яка раніше вважалась виключно компетенцією самої держави [35, с. 98].

Нові суб'єкти міжнародних відносин змінюють не лише економіку національної держави, але і значною мірою впливають на розвиток соціокультурної сфери, тобто на сам процес формування ідентичності. При взятті гуманітарної сфери під так би мовити свою опіку, суб'єкти міжнародних відносин установлюють свої правила щодо функціонування та розвитку гуманітарної сфери.

З політичного дискурсу розрізняють різноманітні види ідентичності, такі як національна, політична, соціокультурна, територіальна, регіональна, цивілізаційна, релігійна і інші. Політична ідентичність, у свою чергу, поділяється на індивідуальну та колективну, причому особливий інтерес з точки зору політичної науки викликає колективна ідентичність, яка може бути етнічною або політичною. На сучасному етапі політичного розвитку спостерігається зростання впливу регіональної та місцевої ідентичності національної ідентичності, а також важливе значення приділяється цивілізаційній ідентичності як складовій політичної ідентичності.

У теоретичному аналізі політичної ідентичності враховуються такі характеристики, як історичні умови, етнічний склад населення, релігія та конфесії, що присутні на певній території, рівень урбанізації, політична культура, рівень інституціоналізації влади та громадянського суспільства тощо [46, с. 158].

Учасники політичного процесу використовують ідентичність з метою мобілізації групи для досягнення політичних цілей, що робить дискурс політичної ідентичності важливим елементом політичного простору та механізму політичної конкуренції. Інтерпретація політичної ідентичності як конструкту, що формується через взаємодію політичних акторів, розкриває її характеристики, такі як плинність, різноманітність та гібридність. У соціально-політичних дослідженнях ідентичність розуміється як "тотожність" та "самість", а політична ідентичність проявляється у

солідарності особи з групою та відповідністю груповим політичним характеристикам, наприклад, партійній ідентифікації.

Політична ідентичність також пов'язується зі належністю до певної соціально-політичної спільноти і представляє собою процес формування та підтримки спільних значень групової взаємодії, що сприяють символічному, ідеологічному та політичному єднанню групи [20, с. 152].

У сучасних політологічних дослідженнях, поняття ідентичності характеризується декількома особливостями.

По-перше, відхиляється спрощене розуміння ідентичності як фіксованих відмінностей між групами та суспільствами. Замість цього, увага зосереджується на політичній презентації, інтерпретації та артикуляції символів, що визначають ідентичність.

Друге, враховуються політичні та соціально-економічні фактори, що впливають на конструювання ідентичності.

Третє, акцент робиться на акторах конструювання ідентичності, зокрема політичних елітах та політичному класі.

Четверте, дослідження мають прикладну спрямованість і шукають раціональні інструменти для формулювання рекомендацій щодо формування та реалізації політичної ідентичності у взаємодії.

Також виділяються напрямки досліджень, які включають сутнісні характеристики політичної культури суспільства, інтереси політичних акторів та процес конструювання дискурсивних практик. У глобалізованому світі роль національних держав у формуванні політичної ідентичності трансформується, і вони не можуть повністю забезпечити культурний суверенітет та формувати ідентичність лише за етнічними та територіальними ознаками.

Замість цього, важливим стає складний синтез політичних, економічних, ціннісних, культурних та інших факторів, що активізує конкуренцію ідентичностей та культурно-цивілізаційних платформ у 21 столітті [17, С. 18].

Глобалізація може викликати кризу ідентичності, і сама ідентичність стає призмою, через яку аналізуються, оцінюються та досліджуються сутнісні характеристики політичної реальності. Глобалізаційний процес охоплює всі аспекти людського життя і сприяє розумінню єдності та взаємозалежності світу. У культурному контексті глобалізація відкриває доступ до плюралізму і має вплив на ідентичність, що забезпечує розвиток плюралізму ідентичностей у глобальному світі [40].

У посткомуністичному просторі формуванню політичної ідентичності властиві такі фактори: високий рівень регіональної ідентифікації, наявність "радянської ідентичності" та її переважання на окремих територіях, соціальні та економічні мотиви самоідентифікації, пов'язані з низьким рівнем доходів більшості населення, взаємозв'язок національної ідентичності (мовної, культурної) з етнічним складом населення певної місцевості, амбівалентність ідентичностей, яка виявляється як прояв "розколотої свідомості" і "подвійної ідентичності", а також специфіка мовної, етнічної та конфесійної орієнтації з регіональною спрямованістю. У політичному просторі ці особливості проявляються у ставленні до історичних подій та перспектив суспільно-політичного розвитку. В сучасному світі розуміння політичної ідентичності передбачає її рухливий і фрагментований характер як феномена суспільного життя, що формується у комунікативному просторі під впливом глобалізаційних процесів. Глобалізація створює загальносвітовий контекст для розуміння ідентичностей, а водночас сприяє формуванню локальних (місцевих) ідентичностей, пов'язаних з історичним і культурним оточенням окремих територій. У епоху глобалізаційних процесів особливу увагу заслуговують гендерна, етнічна та соціокультурна ідентичності, які впливають на політичну взаємодію [5, с. 121].

Вважаємо, що політична ідентичність має розглядатись у якості елемента соціальної ідентичності, особливістю якої є високий рівень самостійності та рефлексивності, оскільки особа, яка займає певну статусну позицію, мусить одночасно оцінювати свою особисту позицію та

сукупність поглядів, а також співвідношення такої позиції із позиціями других осіб та груп, а також із політичними суб'єктами.

Тож процесу формування політичної ідентичності притаманний комплексний вплив значних факторів, взаємопов'язаних між собою. Процес формування політичної ідентичності поєднує особистісний вибір особи та її психологічну мотивацію, колективний процес політичної взаємодії (мається на увазі регіональна ідентичність), конкретний суспільний рівень (тобто національна та громадянська ідентичність), а також вимір цивілізаційної ідентичності. Саме цивілізаційна ідентичність є визначальним фактором політичного розвитку в умовах глобалізаційних процесів.

1.2. Теоретичні підходи дослідження поняття «національна ідентичність»

Національна ідентичність є складним і комплексним концептом, який охоплює державні, громадянські, етнічні та соціокультурні аспекти. Вона формується через взаємодію різних факторів і виявляється в спільних цінностях, переконаннях, традиціях та ідеалах, що характеризують націю.

Одним з головних аспектів національної ідентичності є державна складова. Державність включає у себе інституції, правову систему та політичну організацію, які сприяють забезпеченню порядку та функціонуванню суспільства. Конституційні принципи, політичні інститути та правові гарантії формують основу державної ідентичності, створюючи спільний контекст для громадян.

Громадянська складова національної ідентичності ґрунтується на громадянських правах, свободах та обов'язках, які закріплені в законодавстві. Це включає права на участь у політичному процесі, свободу висловлювання, релігійну свободу, право на освіту та соціальний захист. Громадянська

свідомість і відповідальність перед державою і суспільством є важливими елементами національної ідентичності.

Етнічний аспект національної ідентичності відображає спільне походження, культурну спадщину та мову народу. Етнічна ідентичність включає у себе сприйняття себе як частину конкретного етносу, з усією його історією, традиціями, звичаями і символікою. Етнічність визначається спільною культурою, мовою та ідентифікацією з певним народом або етнічною групою.

Соціокультурний аспект національної ідентичності включає в себе спільні цінності, норми, традиції і символи, які характеризують конкретну національну спільноту. Це можуть бути культурні досягнення, мистецтво, література, музика, національні свята та обряди. Ці елементи відображають специфіку національної культури та стають частиною ідентичності народу.

Національна ідентичність також визначається економічним і соціальним контекстом. Економічні умови, стандарти життя, рівень розвитку, соціальна справедливість та інші фактори впливають на спосіб сприйняття ідентичності та спільних цінностей. Важливо зазначити, що національна ідентичність сприяє формуванню консенсусу щодо основних питань розвитку країни. Вона об'єднує громадян навколо спільних цілей, ідеалів і переконань, сприяючи стабільності та розвитку суспільства. Національна ідентичність створює основу для взаєморозуміння, толерантності та співпраці між громадянами, сприяючи побудові сильної та єдиної нації. Національна ідентичність не є вродженою характеристикою народу, а є результатом суспільного виховання, у поєднанні з етнічною ідентичністю. Вона може стати силою, що спонукає суспільно-політичні зміни. Варто додати, що ідентичність є політичним і соціокультурним конструктом, який формується національними елітами і державою, і полягає у визнанні індивідом своєї приналежності до держави і політичної спільноти – громадян країни, а також співвіднесенні себе з певною етнокультурною спільністю. Держава, з одного боку, проводить політику ідентичності, спрямовану на

посилення культурної однорідності, створення і підтримку системи ідентифікації з «єдиним цілим» (державою) через проведення історичної, мовної, символічної політики. З іншої сторони, – держава надає індивіду можливість співвіднесення себе з соціальним цілим – групою (етнокультурною спільністю), будучи «значущим об'єктом самовіднесення, логічною передумовою ідентифікаційного ланцюжка «будинок – населений пункт – регіон – країна» [27, с. 140].

В офіційній практиці можна зіткнутися з протиріччями у визначеннях національного. Так, визначення, похідні від поняття «нація», використовуються в «західному» значенні в таких словосполученнях як «національні інтереси», «національна безпека», «національна єдність», «дух нації», «національні проблеми», «здоров'я нації», «національна система освіти», «національна промисловість» та ін. У цьому випадку поняття «нація» пов'язується не тільки з етносом, а й з усім політичним співтовариством, з різними історичними і культурними традиціями. Значення національної ідентичності тісно пов'язане з особливостями політичної культури країни, включаючи роль влади в масовій свідомості, характер політичного режиму та політична поведінка громадян. Роберт Брубейкер підкреслює, що національна ідентичність не визначається лише державою, а також інтенсивність вияву національної або етнічної ідентичності залежить від політичних еліт, їхніх цілей і стратегій [45, с. 178].

У результаті аналізу основних ознак національної ідентичності як політичного та соціокультурного конструкту можна сформулювати наступні висновки:

- Національна ідентичність є політичним та соціальним конструктом, який формують національні еліти та інститути, зокрема держава. Це включає історичну політику, мовну та символічну політику, створення образу "іншого" та інші зусилля, спрямовані на формування ідентифікаційної системи з врахуванням єдиної нації та спільного культурно-історичного та політичного простору.

- Основою національної ідентичності є політичні цінності та почуття приналежності особи до держави чи політичної спільноти, незалежно від її етнічної приналежності. Ці цінності передбачають визнання прав та обов'язків особи у відношенні до інших членів спільноти, рівність громадян перед законом та громадянську культуру. Територіальний простір нації визначає межі національної ідентичності.

- Національна ідентичність формується паралельно з процесами національно-державної побудови. Нація є результатом тривалого та складного історичного розвитку.

- В основі національної ідентичності лежать духовні та культурні фактори, що формують національну картину світу, систему уявлень, ґрунтовану на певних національних цінностях, традиціях та світогляді, які підтримують "почуття приналежності до єдиної політичної спільноти".

- Національна ідентичність взаємопов'язана з етнічною ідентичністю, яка є невід'ємною складовою національного самовизначення та виявляється протягом життя особи.

- Національна ідентичність виступає як важливий засіб легітимації та делегітимації влади, політичного режиму та держави, які претендують на втілення національної ідентичності та національних інтересів.

- Національна ідентичність є потужним фактором консолідації політичної спільноти, оскільки в процесі ідентифікації індивід ототожнює себе зі своєю групою та державою, визнаючи групові цінності і цілі та відокремлюючи себе від інших політичних спільнот.

- Національна ідентичність передбачає зобов'язання "носія ідентичності" приймати сторону своєї нації у конфліктах з іншими націями, а на індивідуальному рівні це означає громадянську відповідальність та активну громадянську позицію. Це також передбачає прийняття відповідальності за дії, які здійснюються в ім'я своєї нації іншими представниками цієї нації [32, с. 57].

- Формування національної ідентичності здійснюється за допомогою дискурсу націоналізму, де виклик нелегітимним урядам може бути покладений від імені нації.

- Глобалізаційні та інтеграційні процеси впливають на національну ідентичність, зменшуючи її значимість у системі ідентифікації. Однак, одночасно спостерігається зростання націоналізму та посилення ролі національної ідентичності як основного політичного конструкту.

Слід зазначити, що національна ідентичність - це політичний і соціальний конструкт, котрий формують національні еліти і створювані ними інститути, у першу чергу – держав. Основа національної ідентичності - політичні цінності, почуття приналежності особи до держави чи політичної спільноти, незалежно від етнічної приналежності особи. В основі національної ідентичності є духовні та культурні чинники, які формують національну картину світу. Національна ідентичність - це найважливіший засіб легітимувати і дегітимувати владу, політичний режим і державу.

На сучасному етапі пострадянським країнам притаманний процес формування національної ідентичності на базі спільних етнічнокультурних цінностей. У даному процесі особливе місце займає національна історія, звернення до котрої передає матеріал, потрібний для формування колективної ідентичності, вибудовування почуття культурної та історичної спільноти. Під впливом влади та національних еліт історія стала складовою політики, будучи потужним інструментом конструювання національної ідентичності та нації загалом [44, с. 124].

Проблема формування національної ідентичності для держав пострадянського простору є надзвичайно важливою. Після розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік в 1991 році, багато країн стикнулися з викликами, пов'язаними з визначенням своєї національної ідентичності. Це сталося через особливості минулого радянського режиму, коли національність була пригнічувана, а ідеологія комунізму ставила під загрозу розвиток національної свідомості та самоідентифікації.

У цих умовах національна ідентичність нерідко перетворюється на етнічно-національну ідентичність. Це означає, що громадяни держави ідентифікують себе переважно зі своєю етнічною групою, а не з самою державою. Це може бути результатом відсутності або слабкості національної ідеї, недостатньої політичної мобілізації або нерозвиненості громадянського суспільства.

Одним з викликів у формуванні національної ідентичності є здатність до забезпечення інклюзивності і толерантності. Багатонаціональні держави, такі як Україна, Росія, Казахстан та інші, стикаються з завданням інтеграції різних етнічних груп та створення спільного національного проекту. Це може вимагати прийняття політик, спрямованих на посилення громадянської свідомості, заохочення взаєморозуміння і розуміння різноманітності культур.

Ще одним важливим аспектом є розвиток демократії та правової держави. Національна ідентичність побудована на культурних, громадянсько-політичних традиціях, але також потребує правових гарантій і політичної стабільності. Розвиток демократичних інститутів, визначення прав та свобод громадян, забезпечення правової рівності та прозорості є важливими чинниками, які сприяють формуванню національної ідентичності.

Окрім того, важливим фактором у формуванні національної ідентичності є врахування історичного спадку. Аналіз минулого, включаючи вивчення історичних подій, традицій, культурних досягнень та травм, є важливим для розуміння та конструктивного використання спільної історії народу. Відображення різноманітних аспектів минулого, включаючи негативні сторони, допомагає будувати більш об'єктивну інтерпретацію минулого і створює основу для розвитку національної ідентичності.

Важливою складовою процесу формування національної ідентичності є активна роль освіти та медіа. Освіта має бути спрямована на виховання покоління, що бере участь у будівництві національної ідентичності, на розуміння важливості громадянської свідомості, рівності, толерантності та міжкультурного діалогу. Медіа в свою чергу повинні відображати

різноманітність національних груп, сприяти спілкуванню та взаєморозумінню, а також підтримувати конструктивну дискусію про національні питання.

Побудова національної ідентичності є складним та багатограним процесом, який вимагає зусиль і спільної роботи влади, громадянського суспільства та громадян. Вона передбачає розуміння та врахування різноманітності культур, історичних традицій, політичних і соціальних реалій, а також здатність до конструктивної дискусії та компромісу. При успішному формуванні національної ідентичності в державі, громадяни сприймають себе частинами єдиної нації, прагнуть до її благополуччя та спільного розвитку, що сприяє стабільності та процвітанню країни.

Узагальнюючи, формування національної ідентичності для держав пострадянського простору є складним процесом, що вимагає уваги до різних аспектів, таких як політичні, етнічні, культурні та історичні. Національна ідентичність сприяє консолідації суспільства, формуванню спільних цінностей та побудові демократичної та мультикультурної держави.

1.3 Вплив глобалізаційних процесів на формування національної ідентичності

Глобалізація, як глибокий процес економічної, соціальної і культурної інтеграції, неминуче впливає на національну ідентичність і формування культурного самосвідомості. Вплив масової культури і глобальних медіа на традиції та цінності національної ідентичності стає одним з ключових аспектів цього процесу. Даний підпункт присвячений докладному аналізу змін, які відбуваються в культурній сфері під впливом глобалізаційних тенденцій.

Перший аспект, який слід розглянути, - це вплив масової культури на національну ідентичність. За останні десятиліття масова культура стала все

більш глобалізованою, і це має значний вплив на традиції, цінності та спосіб життя народів і націй. Масова культура, яка часто походить з розвинених країн, проникає в різні куточки світу завдяки широкому розповсюдженню глобальних медіа, таких як телебачення, кіно, інтернет та соціальні мережі. Це призводить до стандартизації культурних виразів, популяризації загальноприйнятих стереотипів та масштабного поширення глобальних маркерів популярності, які можуть впливати на традиції та цінності національної ідентичності.

Поява нових культурних елементів є ще одним наслідком глобалізації і впливу міжнародного спілкування. Глобальні медіа та масова комунікація створюють можливості для знайомства з різноманітними культурами і традиціями. Це призводить до взаємного обміну культурними елементами, асиміляції та адаптації нових культурних практик. Нові технології спілкування сприяють глобальному діалогу та взаємозбагаченню культур, що може вплинути на традиції та цінності національної ідентичності. З одного боку, це може призвести до збереження культурної різноманітності та розширення культурних горизонтів національної ідентичності. З іншого боку, воно також може призвести до гомогенізації культурного простору та втрати унікальності національних традицій і цінностей.

Отже, вплив масової культури і глобальних медіа на традиції та цінності національної ідентичності є складним процесом, який має як позитивні, так і негативні наслідки. Розуміння цих змін є важливим для адекватного реагування на глобалізаційні виклики і збереження національної ідентичності у контексті сучасного світу.

Вплив міжнародної торгівлі та інвестицій на національні господарства і традиційні галузі

Глобалізація економіки створює нові умови для міжнародної торгівлі та інвестицій, що може мати значний вплив на національні господарства та традиційні галузі країн. Цей підпункт спрямований на детальний аналіз

впливу глобалізаційних економічних процесів на формування національної ідентичності.

По-перше, необхідно розглянути вплив міжнародної торгівлі на національні господарства. Глобалізація створює нові можливості для збільшення обсягів міжнародної торгівлі, зокрема шляхом зниження торговельних бар'єрів та розвитку технологій комунікації та транспорту. Національні компанії вступають у конкуренцію на світових ринках із зарубіжними гравцями. Це може мати як позитивні, так і негативні наслідки для національних господарств. З одного боку, міжнародна торгівля може забезпечити доступ до нових ринків збуту та збільшити експорт, що сприяє економічному зростанню та підвищенню життєвого рівня. З іншого боку, відкритість ринків може ставити під загрозу національні галузі, особливо ті, що не можуть конкурувати з зарубіжними продуктами за якістю або ціною. Це може впливати на зайнятість, регіональний розвиток та забезпечення національної безпеки.

По-друге, слід дослідити адаптацію до глобальних економічних стандартів та її вплив на місцеві підприємства та робочі місця. Глобалізація прискорює стандартизацію економічних правил та процедур, зокрема у сфері фінансів, торгівлі та інвестицій. Країни змушені пристосовуватися до цих стандартів для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності своїх підприємств. Однак, цей процес може викликати суперечності між національними особливостями та глобальними вимогами. Місцеві підприємства повинні впроваджувати міжнародні стандарти якості, безпеки та екологічної сумісності, що може бути складно з точки зору фінансових витрат та технічної здібності. Крім того, адаптація до глобальних стандартів може вимагати змін у локальних регуляторних політиках та нормах, що може зустріти опозицію з боку населення, яке приділяє важливість збереженню своїх традицій і цінностей.

Отже, вплив міжнародної торгівлі та інвестицій на національні господарства і традиційні галузі є складним процесом, який має значний

вплив на формування національної ідентичності. Розуміння цих економічних аспектів глобалізації допоможе виявити виклики та можливості, що виникають у контексті зміни економічного середовища та забезпечити ефективне управління національною ідентичністю в умовах глобалізації.

Соціальні аспекти глобалізації відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності. Один з основних аспектів полягає у зміні соціальних структур в умовах глобалізації. Глобальні процеси призводять до розширення соціального простору та зближення різних культурних груп. Внаслідок цього відбувається взаємодія між різними соціальними класами, етнічними групами, релігіями та культурами.

Умови глобалізації сприяють появі нових форм соціальної мобільності та соціальних зв'язків. Люди мають можливість широко спілкуватися, подорожувати, працювати за кордоном, отримувати освіту та заснувати сім'ю в інших країнах. Це призводить до зміни структури суспільства, появи нових соціальних груп та розширення громадянського суспільства. З одного боку, це може сприяти взаєморозумінню та толерантності між культурами. З іншого боку, воно може викликати соціальну напругу та конфлікти, пов'язані з конкуренцією за ресурси та нерозумінням між культурами.

Глобалізація також змінює способи взаємодії між різними культурами. Вона створює умови для зустрічі та обміну міжнародними спільнотами, а також сприяє появі нових форм комунікації та інформаційного обміну. Зростання міграційних процесів та зростання міжкультурного діалогу впливають на формування національної ідентичності. Люди стикаються з іншими культурами, навчаються їхнім традиціям, мові та способу життя. Це може призвести до збагачення національної ідентичності шляхом усвідомлення своєї унікальності та взаємодії з іншими культурами.

Крім того, соціальні аспекти глобалізації включають питання соціальної справедливості та рівності. Глобальні процеси можуть сприяти вирівнюванню рівня життя, зменшенню економічної та соціальної нерівності між країнами. Але водночас вони також можуть поглиблювати соціальні

нерівності та експлуатацію, особливо у країнах з низьким рівнем економічного розвитку.

Таким чином, соціальні аспекти глобалізації мають складний та багатогранний вплив на формування національної ідентичності. Вони сприяють взаєморозумінню, толерантності та зближенню культур, але також можуть призводити до конфліктів та соціальної напруги. Розуміння цих аспектів дозволить краще зрозуміти процеси формування національної ідентичності в умовах глобалізації.

Політичні виклики глобалізації та національна ідентичність

Політичні аспекти глобалізації є невід'ємною складовою формування національної ідентичності. Глобальні політичні процеси мають великий вплив на політичну самоідентифікацію націй та на спосіб, яким вони сприймають свою національну ідентичність. У цьому контексті виникають різноманітні виклики та дискусії, які варто розглянути більш детально.

Одним із ключових аспектів є вплив глобальних політичних процесів на політичну самоідентифікацію націй. Глобалізація нерозривно пов'язана з процесом формування світових політичних структур та міжнародних організацій, таких як ООН, Європейський Союз, НАТО та інші. Ці структури займаються регулюванням світових справ та прийняттям рішень, що безпосередньо впливають на суверенітет і політичну ідентичність націй.

Однією з основних проблем є збереження та захист національної суверенітету у світі глобалізації. Глобальні політичні структури та міжнародні організації часто вимагають від національних держав відмовитися від частини своєї суверенітету та передати його на рівень світового управління. Це ставить під загрозу національну ідентичність, оскільки суверенітет є важливою складовою політичного самовизначення нації. Збереження суверенітету в умовах глобалізації стає складним завданням, оскільки національні держави повинні знаходити баланс між співпрацею та збереженням своїх політичних та культурних цінностей.

Крім того, глобалізація породжує дискусії щодо ролі держави в формуванні національної ідентичності. У контексті глобальних процесів держава втрачає свою роль єдиного центру самоідентифікації нації. Зростання впливу глобальних акторів, таких як транснаціональні корпорації, міжнародні організації та глобальні медіа, ставить під сумнів роль держави як основного фактора формування національної ідентичності. Це призводить до дискусій щодо того, як зберегти національну ідентичність у світі, де держава втрачає свою владу та контроль над процесами самоідентифікації.

Загалом, політичні виклики глобалізації ставлять під загрозу національну ідентичність, але водночас надають можливості для перегляду та переосмислення цього поняття. Вони змушують нації шукати нові шляхи визначення себе та своєї політичної ідентичності в умовах глобального світу. Розуміння цих політичних аспектів глобалізації дозволяє краще зрозуміти вплив глобальних процесів на національну ідентичність та розробити ефективні стратегії збереження та підтримки політичної самоідентифікації націй.

РОЗДІЛ 2

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

2.1. Фактори формування національної ідентичності європейських країн

В останні роки поняття "ідентичність" стало широко використовуваним і викликає значний інтерес у теорії міжнародних відносин. Це поняття характеризується неоднозначністю і не має чіткого визначення, але вважається невід'ємною частиною індивідумів, колективів, груп та держав.

Національна ідентичність, зокрема колективна, займає важливе місце в політичному керуванні процесами будівництва суспільства, особливо на рівні національних держав. Це поняття стало особливо актуальним у контексті інтеграційних процесів в Європі, де посилення зв'язків та співробітництва між державами призвело до формування європейської ідентичності [17].

Однак, кризи і проблеми, з якими зіткнувся Європейський Союз, підкреслили спірність між національною та наднаціональною ідентичностями та їх впливом на формування спільної європейської ідентичності.

Сьогодні поняття "ідентичність" є ключовим у дослідженнях сучасного суспільства і зосереджує увагу політичних і соціологічних дослідників. Ідентичність відображає наше сприйняття належності до соціальних груп, запитання щодо нашого самовизначення у суспільстві: хто ми є і хто ми не є. Це включає розуміння того, як ми визначаємо себе, які цінності ми поділяємо і чим ми відрізняємось від інших. Спочатку ми ідентифікуємо "інших" (тобто тих, хто відрізняється від нас), а потім, навпаки, ідентифікуємо себе, розуміючи, що означає бути саме таким, яким ми є.

Складність у визначенні поняття "ідентичність" пояснюється тим, що сам процес ідентифікації постійно змінюється під впливом зовнішніх факторів, що призводить до його динамічності і змінюваності. Ідентичність є продуктом соціальної взаємодії, тому будь-які зміни в суспільстві призводять до змін у ідентичності. Поняття "ідентичність" само по собі постійно змінюється, але в останні роки його розширили, щоб уникнути есенціалізму.

Ідентичність можна визначити через аналіз оточуючого середовища, включаючи географічні, історичні, релігійні та мовні чинники. Щодо ідентичності держави, вона відображає матеріальні (такі як територія, клімат, ресурси) та нематеріальні (такі як цивілізація, культура, мова) фактори, що оточують її [42, с. 154].

Ідентичність вказує акторам, хто вони є та які інтереси вони мають, допомагає передбачати поведінку інших людей і направляє нас до відповідних дій для досягнення своїх цілей та інтересів. Вона формується через взаємодію та участь акторів у інституційному контексті, як на міжнародному, так і на державному рівні.

Основними критеріями ідентичності є безперервність у часі і відмінність від інших. Безперервність відображає концепцію нації як формування, що склалося в історії і проектується у майбутнє. Відмінність означає усвідомлення формування суспільства або спільноти зі спільною культурою та прив'язаністю до території.

Національна ідентичність включає у себе ряд складних аспектів, що формують зв'язок людини з її нацією та відображають єдність людей, що належать до цієї нації. Давайте розглянемо докладніше окремі компоненти національної ідентичності [8, с. 187].

1. Суб'єктивне переконання (само-категоризація): Це внутрішнє переконання особистості про свою належність до конкретної нації. Вона базується на ідентифікації себе як члена певної національної групи.

2. Сильне почуття національної приналежності: Це внутрішнє почуття особистості, що є неодмінною частиною національної ідентичності.

Воно проявляється у відчутті глибокої залученості до своєї нації, почутті гордості за її досягнення та ідентифікації зі спільними цінностями.

3. Емоції по відношенню до нації: Вони можуть бути позитивними або негативними і виникають внаслідок сприйняття своєї нації та її ролі в світі. Емоційна зв'язаність з нацією може впливати на ставлення до інших націй та формування колективної ідентичності.

4. Стереотипи: Це уявлення про типові особливості людей, що належать до своєї національної групи або до інших національних груп. Стереотипи впливають на сприйняття себе індивідом як частини своєї нації і можуть впливати на міжнаціональні стосунки.

5. Суб'єктивний досвід інклюзивності та виключеності: Це особистий досвід особи у суспільстві на основі її національної приналежності. Він може включати в себе почуття приналежності до спільноти, але також може виявлятися у формі дискримінації або невизнання.

6. Цілі та проблеми нації: Це спільні цілі, які ставить перед собою нація, і проблеми, з якими стикається. Ці цілі можуть включати збереження мови, культурного спадку, соціального розвитку та зміцнення національної ідентичності.

7. Знання та бажання засвоювати національну культуру і цінності: Це володіння знаннями про власну культуру, традиції, мову, історію та цінності. Бажання засвоїти ці аспекти культури та втілити їх у своєму житті відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності.

Колективна ідентичність, пов'язана з національною ідентичністю, відображає ті характеристики, які є спільними для всіх членів групи і дозволяють відрізнити їх від інших груп. Це може включати спільну мову, культурні традиції, релігію, історію, територію, політичну структуру та інші чинники, які сприяють формуванню ідентичності колективу.

Важливо зазначити, що національна ідентичність є динамічною концепцією, яка може змінюватися з плином часу і розвитком суспільства. Вона відображається у способі життя, думках, цінностях і взаєминах людей, і

піддається впливу різних факторів, таких як міграція, глобалізація, політичні зміни, соціокультурні трансформації та інші.

В міжнародних відносинах колективна ідентичність проявляється на двох рівнях. Перший рівень - мікрорівень - охоплює внутрішню ідентичність держави, яка включає її самосвідомість і взаємовідношення внутрішніх структур. Це означає сприйняття держави самою собою, її цінностей, культурних символів і національної історії.

Другий рівень - макрорівень - відноситься до іміджу держави в світі. Це сприйняття і оцінка зовнішніми акторами, іншими державами, міжнародними організаціями та громадськістю. Макрорівень включає зусилля держави побудувати свій імідж, сприяти розумінню своєї унікальності та значущості на міжнародній арені [23, с. 46].

Наднаціональна ідентичність є ще одним типом ідентичності, який перетинає національні межі і стає більш широким поняттям. Вона виникає через об'єднання на регіональному рівні і сприяє процесу ідентифікації, що виходить за межі національних кордонів. Наднаціональна ідентичність об'єднує громадянську ідентичність і спільні права, соціокультурні та соціополітичні цінності на регіональному рівні і вище.

Термін "ідентичність" має дві конотації. По-перше, це сприйняття себе як схожого, подібного до інших. По-друге, це виділення себе від інших, відчуття унікальності. У контексті Європейського союзу (ЄС), європейська ідентичність базується на спільному минулому, спільних цінностях і спільному відчутті належності до європейського співтовариства [25, с. 165].

Завдяки введенню поняття європейського громадянства, стало можливим побудувати європейську ідентичність як частину соціальної ідентичності громадян. Європейська ідентичність охоплює спільність цінностей, культурний обмін та почуття належності до Європейського союзу.

Згідно з розумінням європейської ідентичності, громадяни вважають європейський рівень значущим для своєї самоідентифікації та відчувають належність до європейської соціальної групи. Європейська ідентичність

включає транснаціональні відносини, колективні дії та інтереси, культурну та публічну сфери, а також регульовані державою інституції [4, с. 88].

Однак відчуття європейської ідентичності не є однаково сильним для всіх, і деякі люди можуть не співпереживати його взагалі. Це ставить під сумнів роль європейської ідентичності як сильного фактора для подальшої європейської інтеграції. Успішна інтеграція вимагає єдиних цінностей та спільної системи переконань, але на сьогоднішній день Європа представляє широке різноманіття народів, спільнот і культур з подібними, але не однаковими орієнтаціями, цінностями та ідентичностями.

Одним із факторів, який ускладнює розуміння солідарності та демократії в європейському контексті, є географічний аспект. Географічна близькість формує більш спільне відчуття спільності, ніж культурні чи соціальні фактори. Проте, ця багатоманітність і різноманітність ускладнює сприйняття солідарності та демократії в європейському контексті.

Сам Європейський Союз стикається з численними викликами, такими як фінансова, міграційна та економічна кризи. Разом з тим, відбувається криза ідентичності, що свідчить про кризу інтеграційного проекту та європейської свідомості. Для досягнення політичного рівня необхідна підтримка громадян, але ця підтримка зменшується, що призводить до кризи ідентичності. Коли Європейський Союз стикається з проблемами, очікується, що громадяни згуртуються, але насправді спостерігається зростання фактора націоналізму, оскільки держави починають стурбовано відстоювати свої власні інтереси.

У своїй теорії регіональної інтеграції Ернест Хаас, дослідник європейської інтеграції, передбачав, що економічна інтеграція логічно призведе до політичної інтеграції. Він сподівався, що інтеграція створить умови для подальшого розвитку та сприятиме виникненню наднаціонального рівня нормотворення. Він передбачав, що інтеграція сприятиме зближенню систем цінностей, переконань і намірів, що об'єднують європейську спільноту і сприятимуть формуванню нового рівня націоналізму.

Ініціатор регіональної інтеграції Ернест Хаас дійсно висловлював думку, що майбутнє Європи залежатиме від того, наскільки багато громадян держав вважатимуть себе громадянами Європи і відчуватимуть належність до Європейського Союзу. Однак, пізніше він сам зізнався, що його погляди на теорію регіональної інтеграції були надто оптимістичними.

Проблема ідентичності в Європі дійсно стає дедалі актуальнішою, оскільки рівень довіри до Європейського Союзу знижується, і цьому є безліч підтверджень. Brexit є одним з найбільш відомих прикладів, коли Великобританія вийшла з ЄС, а також існують інші проблеми, які підірвали легітимність європейських національностей. Крім того, реформа Лісабонської угоди, яка мала вирішити деякі проблеми, не досягла очікувань політиків.

Іншою складністю є те, що сам термін "європейська ідентичність" має абстрактний характер і варіюється в своєму сприйнятті серед держав-членів ЄС та інших груп населення. Він асоціюється з такими цінностями, як права людини, демократія, толерантність, але кожна держава має власне розуміння цих цінностей. Наприклад, міграційна криза показала різні підходи між країнами-членами ЄС, де одні підтримували прийом біженців, розглядаючи це як прояв людяності, тоді як інші виступали проти цього, стверджуючи, що це не повинно бути вирішено за всіх [37, с. 211].

Важливим фактором є те, що держави-члени ЄС зберігають високий рівень автономії і суверенітету, і часто діють як незалежні національні держави, в той час як європейські інститути, зокрема Європейський парламент, грають менш помітну роль. Це було видно в результаті Brexit і невдалих спроб ЄС знайти рішення до імміграційної кризи 2014-2015 років та регіонального сепаратизму в Європі. Такі події підкреслюють складну природу європейської ідентичності та виклики, з якими стикається проект європейської інтеграції.

У 2016 році голова Європейської ради, Дональд Туск, зізнався, що мрія про створення єдиної держави Європа з однією нацією та спільними

інтересами була лише ілюзією. Це свідчить про складність об'єднання різних держав, різних ідентичностей та систем цінностей в одне інтеграційне об'єднання. Цей процес завжди буде підривати відчуття єдності та формування спільної ідентичності, оскільки вимагає великих компромісів у відношенні національних ідентичностей, систем цінностей та інтересів кожної держави [30, с. 107].

Держави побоюються, що їх національні ідентичності поступово еродуються, але це не обов'язково станеться, оскільки перейняття колективних інтересів та спільної ідентичності не означає втрату національної ідентичності. Вони можуть співіснувати паралельно, залежно від обставин та актуальності конкретних факторів. Процес ідентифікації може включати різні аспекти та рівні, і в деяких випадках одна ідентичність може тимчасово переважати через актуальність або необхідність.

Однак, побоюючись за свій національний суверенітет, держави стикаються зі складністю досягнення єдності та узгодженості в Європейському Союзі. Вони балансують між колективними інтересами та збереженням власних національних ідентичностей, що ускладнює процес інтеграції та формування спільної ідентичності в ЄС.

Слід зазначити, що європейська ідентичність жодним чином не витіснила національну ідентичність громадян Європейського Союзу або ж ідентичність країн-членів ЄС. Зовсім навпаки. Хоч ЄС не є державою, в ньому є ознаки федерації, однак Європейський Союз не є конфедерацією та не є федерацією. Дана проблематика ідентичності чітко зумовила питання стосовно цілісності та єдності ЄС. Тому наразі існує непростий момент в тому, що необхідно з'ясувати як надалі розвиватись, а велика різноманітність варіантів ускладнює дане питання.

Саме тому необхідно зауважити, що значна різноманітність ідентичностей, що найперше виражається в неоднакових цінностях, які притаманні ЄС, та котру всіма можливими способами політики стараються залагодити, не зовсім позитивно впливає на відносини та внутрішні процеси

всередині Європейського Союзу, при цьому ускладнюється процес інтеграції на наступний рівень, а найбільше – політичний. Дана проблема не тільки утруднює можливість перейти до рівня політичної інтеграції, а й зумовляє питання необхідності цього взагалі.

2.2. Національна ідентичність у євроінтеграційних процесах

Одна з найважливіших проблем, які виникли внаслідок процесу європейської інтеграції, полягає у формуванні нової ідентичності - європейської ідентичності. Ця ідентичність є основою для європейського об'єднання та важливою складовою інтеграції окремих країн в Європейську співдружність.

У відповідь на питання про мотиви євроінтеграції українців та те, що переважає в їхніх мотивах - почуття європейської ідентичності чи "геополітичні домагання", більшість респондентів не вказували жодного з цих мотивів. І хоча відсутність "геополітичних домагань" малоімовірно стане перешкодою для нашої інтеграції, несформована або недостатньо сформована європейська ідентичність продовжуватиме уповільнювати наш шлях до спільної Європи.

Вважається, що одним з перших дослідників, який звернув увагу на європейську ідентичність, був Еміль Дюркгейм. Вже на початку 20 століття він зафіксував формування колективної свідомості в європейських суспільствах. Він зауважував, що "над європейськими народами простягається спонтанний рух європейського суспільства, яке має певну самосвідомість та початкову організацію. Хоча створення єдиної людської спільноти неможливе, формування суспільства, що постійно зростає, нескінченно наближує нас до досягнення цієї мети".

Цей процес формування європейської ідентичності є складним та тривалим. Він вимагає врахування культурних, історичних, політичних та

економічних факторів, а також зусиль з боку всіх учасників інтеграції. Європейська ідентичність повинна враховувати різноманітність та багатогранність культур та національних ідентичностей, забезпечуючи при цьому відчуття спільності та єдності серед європейських народів [29, с. 109].

Упродовж останнього десятиліття ХХ століття проблема формування європейської ідентичності стала ще більш актуальною, зайнявши своє місце в світовому науковому та політичному дискурсі. Це пояснюється кількома факторами.

По-перше, після розпаду колишньої соціалістичної системи більшість європейських країн, що вийшли з неї, виразили своє бажання приєднатися до європейської співдружності народів та продовжити спільний шлях до єдиної Європи. Це свідчить про загальне прагнення до єдності та співробітництва.

По-друге, політичні процеси об'єднання не зазнали широкої підтримки серед населення великих країн, і не було помітних проявів ентузіазму щодо європейського братерства. Це ставить під сумнів європейську ідентичність та вимагає більш глибокого розуміння її сутності.

По-третє, зростає необхідність з'ясувати, чи є основи для європейської єдності, окрім економічних. Це питання стимулює пошук ідентифікаційних орієнтацій, пов'язаних зі ставленням соціальних суб'єктів до політичних об'єктів та системи в цілому, зокрема через їхнє співвіднесення з власною особистістю та поведінкою.

У сучасному науковому та політичному дискурсі існують різні підходи до визначення європейської ідентичності. Деякі вважають її набором цінностей демократії та громадянського суспільства, що мають коріння в християнстві. Інші розглядають європейську ідентичність як могутній вираз мети, яку визнають багато європейців, які нарешті, після століть війни, усвідомлюють свою відповідальність за свій континент та мають бажання спільно побудувати майбутнє Європи.

Це дослідження має на меті розкрити сутність європейської ідентичності, з'ясувати її взаємозв'язок з національною ідентичністю та

вивчити шляхи її формування. Враховуючи складність цього процесу, важливо розглядати різні точки зору та підходи для отримання більш повного уявлення про те, як європейська ідентичність розвивається та сприяє спільному будівництву єдиної Європи [38, с. 108].

У Хартії Європейської ідентичності розглядаються різні аспекти європейської ідентичності, які виявляються у спільній долі народів Європи, спільності цінностей, спільному життєвому просторі та специфічній відповідальності. Згідно з цим документом, європейська ідентичність ґрунтується на спадщині класичної старовини, християнства, Ренесансу та Просвітництва, виражаючи цінності толерантності, гуманізму, братерства, фундаментальних прав людини та норм права.

Європейська ідентичність також розглядається як спільність життєвого простору, де розвивається європейське громадянство, з рівними правами й обов'язками для всіх громадян у всіх державах-членах. Крім того, стверджується, що європейська ідентичність проявляється у створенні політичної, економічної та соціальної спільноти.

Сучасні дискусії про європейську ідентичність поділяються на кілька підходів. Одні заперечують її існування та підтримують пріоритет національно-державної ідентичності народів Європи. Інші висувають ідею постнаціонального європейського простору, де на перше місце ставиться європейська або регіональна ідентичність, і національно-державна ідентичність втрачає значення.

У результаті таких дебатів стає очевидним, що європейська ідентичність є складним соціальним явищем, і її місце в житті Європи може розумітися по-різному. Зрозуміти цю проблему вимагає розгляду різних підходів та точок зору, аби забезпечити більш повне розуміння процесу формування європейської ідентичності та її ролі в спільному будівництві єдиної Європи [10, с. 215].

Європейська ідентичність розглядається з різних поглядів, і одним з оптимальних підходів є органічне поєднання національно-державної та

транснаціональної (європейської) ідентичностей. Цей підхід враховує, що у населення Європи є і буде подвійна та множинна ідентичність, включаючи національно-державну ідентичність, яку вони мають досі.

Урс Альтерматт, австрійський вчений, зазначає, що проблема ідентичності стала актуальною у другій половині 20 століття через міграційні рухи та процес націоналізації в Східній Європі після розпаду радянського союзу. Однак це не означає, що населення Європи втрачає свою національно-державну ідентичність. За історичних умов, різнобічність європейської ідентичності необхідна та природна, і вона може бути збережена і поєднана у контексті європейської інтеграції.

Аналізуючи різноманітні моделі переходу від культурного розмаїття до політичного суспільства в європейській історії, дослідники приходять до висновку, що Європа має унікальні умови для об'єднання і, одночасно, необхідність в збереженні різноманітності. Ідея поєднання різноманітних ідентичностей виступає як шлях до розвитку європейської політичної ідентичності, яка заснована на спільних цінностях і спадщині культури та історії [18, с. 145].

Зважаючи на поточну кризу сприйняття Європейським Союзом, виникає необхідність у визначенні політичної ідентичності Європи, яка має поєднувати мирний порядок, цінності та різноманітність європейських народів і націй. Європейський Союз вимагає створення єдиного європейства, яке доповнює традиційні національно-державні ідентичності. Це означає, що об'єднана Європа має шукати політичну ідентичність, яка будується на розмаїтті культурної спадщини, історичних традицій і взаємовідносинах між народами.

Отже, для розвитку європейської ідентичності важливо не тільки розуміти споріднення, але й враховувати відмінності. Європа повинна засновувати свою ідентичність на усвідомленні культурно-ідейної єдності, але також враховувати потребу в розмаїтості [26, с. 114].

Європейська ідентичність має свої об'єктивні основи і вимагає активної дії та співпраці з боку національних держав та Європейського Союзу для її формування й розвитку. Вона базується на етнічних, культурних, релігійних та історичних факторах, але не є статичною або незмінною через змінюючийся світ, в якому ми живемо.

Формування європейської ідентичності не повинно залежати виключно від структур Європейського Союзу, його інституцій та інструкцій. Залучення наддержавних європейських структур і національних держав є необхідним для розвитку європейської ідентичності. Важливо, щоб дії та співпраця цих структур та держав надавали нового поштовху для розвитку європейської ідентичності, а не лише обмежувалися семінарами та деклараціями.

Окрім цього, спільне економічне життя є важливим чинником формування європейської ідентичності. Проте розвиток внутрішнього ринку та впровадження спільної валюти також можуть викликати відчуження серед громадян щодо бюрократії ЄС. Тому економіка має бути підкріплена політичними інституціями, що зміцнюватимуть європейську ідентичність [33, с. 141].

Формування європейської ідентичності не означає відкидання національних ідентичностей. Національна ідентичність є важливою складовою європейської ідентичності, і обидві повинні взаємодіяти та взаємопоєднуватися. Важливо уникнути обмежень і пошуків "оптимальної" величини Європи, яка згідно зі спільним культурним знаменником була б прийнятною. Утворення європейської ідентичності потребує урахування різноманітності і взаємовідносин між культурами.

Маріу Соарес відзначає, що утворення Великої Європи не обмежується лише Центральною Європою, а також включає Середземноморський басейн і Східну Європу. Ця позиція відповідає інтересам Європейського Союзу та сприяє розвитку об'єднаної Європи та поширенню її цінностей. Окрім зміцнення економічного співробітництва та створення єдиної політичної

структури в межах об'єднаної Європи, важливо забезпечити демократизацію суспільства на національному та загальноєвропейському рівнях [14, с. 201].

У Хартії європейської ідентичності підкреслюється потреба надати громадянам можливість активно брати участь у процесі європейського об'єднання. Це означає, що процедури прийняття рішень та політика європейських інституцій повинні бути більш прозорими. Громадяни мають мати доступ до інформації про важливі пропозиції щодо реформ на ранніх етапах, щоб активно брати участь у суспільних дебатах з актуальних питань. Для досягнення цього, автори Хартії пропонують прийняття конституції Європейського Союзу, яка чітко формулює права та обов'язки громадян і держав-членів, а також закріплює фундаментальні цінності Європи.

Необхідність подальшої демократизації Європейського Союзу відображається і в останніх документах, розроблених співтовариством. Вони визнають проблему втрати довіри громадськістю до політики ЄС і закликають до більшої зрозумілості та прозорості європейських проектів, особливо в контексті розширення ЄС і глобалізації.

Отже, важливо враховувати різноманітність культур і сприяти взаємовідносинам між ними для створення Європейської ідентичності. Це передбачає активну участь громадян у процесі прийняття рішень, прозорість політики і більш широкий доступ до інформації. Розвиток об'єднаної Європи вимагає демократизації суспільства та впровадження конституційних принципів, які визначають права та обов'язки громадян і закріплюють фундаментальні цінності Європи.

Європейський Союз є великим і складним проектом, який потребує активної підтримки та участі громадськості. Для досягнення своїх головних цілей, ЄС повинен наблизитися до громадян, стати більш прозорим, ефективним та відкритим.

Громадяни бажають бачити прямий зв'язок між європейськими цілями та їхньою повсякденною життєдіяльністю. Вони підтримують глобальні мети ЄС, але часто не розуміють, як саме ці цілі реалізуються в конкретних

справах. Важливо, щоб європейські інституції були менш громіздкими та більш гнучкими, зосередившись на розв'язанні конкретних проблем громадян замість деталей, які можуть бути вирішені на національному рівні [6, с. 158].

Громадяни також прагнуть більшої участі у прийнятті рішень та більш демократичного процесу. Вони відчують, що рішення приймаються без їхньої участі, і хотіли б більш прозорих та доступних для усіх процедур. Отже, демократизація європейських структур є важливим кроком у забезпеченні довіри та підтримки громадян.

Розв'язання цих проблем пов'язане з культурною та освітньою політикою ЄС і його держав-членів. Інформаційні структури, такі як державні служби публік релейшнз та засоби масової інформації, можуть виконувати важливу роль у сприянні взаємодії між політичними органами та громадськістю. Забезпечення належної інформації допоможе громадянам краще розуміти процеси європейської інтеграції і свідомо приймати рішення.

Європейський Союз потребує широкої підтримки громадськості для свого успіху. Шлях до цього полягає в наближенні європейських інституцій до громадян, посиленні демократичності, прозорості та ефективності, а також забезпеченні належної інформації та розуміння. Це сприятиме формуванню європейської ідентичності та забезпеченню стабільного розвитку ЄС.

Згідно з І. Підлуською, для повного забезпечення суспільства об'єктивною інформацією про інтеграційні процеси у Європі існують дві основні групи проблем: ті, які залежать від засобів масової інформації, і ті, які мають розв'язувати державні органи. Вона наголошує на необхідності, щоб засоби масової інформації спонукали органи влади до більшої відкритості і повідомляли громадськість про результати виконання владою її зобов'язань щодо європейської інтеграції [11, с. 218].

Також важливо, щоб засоби масової інформації не обмежувалися лише звітами про дипломатичні контакти та візити українських та іноземних посадовців, а приділяли увагу основним принципам Європейського Союзу, системі вироблення й прийняття рішень у ЄС та країнах-кандидатах, а також

ролі громадянського суспільства у розвитку цих країн та принципам, меті й значенню розширення ЄС.

Засоби масової інформації повинні розуміти, що саме через них суспільство може краще зрозуміти європейську інтеграцію як перехід до кращих умов життя, стимулювати дискусію та аналізувати проблеми, з якими Україна зіткнеться через наближення до ЄС, такі як торгівля, інвестиції та туризм [22].

Для формування європейської ідентичності важлива роль належить системі зв'язків державних установ та європейських інституцій з громадськістю. Тому може бути запропонована спеціальна державна програма PR-забезпечення європейської інтеграції загалом і формування європейської ідентичності зокрема. Ця програма може включати дослідження громадської думки, просвітницькі заходи для ознайомлення з діяльністю європейських організацій, культивування європейських цінностей, проведення освітніх кампаній для учнів та студентів, а також широкого рекламного поширення європейської ідеї.

Оскільки європейська ідентичність формується через освіту, система освіти відіграє важливу роль. Тому потрібно європеїзувати систему освіти, розвивати білінгвізм та зміцнювати зв'язки між навчальними закладами різних європейських країн. Також необхідно розробляти спільні освітні програми, організовувати освітньо-культурні заходи, сприяти молодіжному обміну та забезпечувати належне навчання українських студентів та фахівців у європейських країнах.

Таким чином, розв'язання проблем, пов'язаних з об'єктивною інформацією про європейську інтеграцію, потребує спільних зусиль засобів масової інформації та держави, включаючи просування важливих цінностей ЄС, прозорості влади та активної участі громадян у процесах прийняття рішень. Крім того, система освіти відіграє ключову роль у формуванні європейської ідентичності та має бути покращена шляхом європеїзації та співпраці з європейськими партнерами.

Варто зазначити, що формування європейської ідентичності, котру слід розглядати як основу європейського об'єднання, як важливу передумову включення конкретних держав до ЄС, яка супроводжує інтеграційні процеси на соціально-психологічному та внутрішньому рівнях, зумовили саме інтеграційні процеси. Тому треба дооцінювати значення соціально-психологічних факторів інтеграції, оскільки європейській економіці потрібні європейське соціально-політичне та культурне середовище і «європейський» громадянин, тобто людина, котра відчуває себе невід'ємною частиною європейського світу.

Зараз доречно говорити про те, на якому рівні знаходиться європейська ідентичність. Постійно буде якась частина громадян, котрі будуть ставитись до діяльності Європейського Союзу доволі неоднозначно та ототожнювати себе тільки зі своєю державою. Слідкуючи за такими тенденціями в суспільстві, буде можливість розуміти майбутнє європейської інтеграції.

2.3. Взаємозв'язок національної ідентичності та політичної стабільності в Європі

Роль національної ідентичності у формуванні політичних партій та рухів в Європі

Національна ідентичність впливає на формування політичних партій та рухів в Європі, визначаючи їх цілі, ідеологію та підтримку серед населення. Роль національної ідентичності полягає в створенні основи для політичних організацій, які відстоюють інтереси та цінності конкретної національної спільноти. Детально розглянемо роль національної ідентичності у формуванні політичних партій та рухів в Європі.

По-перше, національна ідентичність визначає політичні цілі та програми партій. Концепції і прагнення, що випливають з національної ідентичності, можуть стати основою для створення політичних партій, які пропагують

національні інтереси та сприяють розвитку культури, мови, історії та інших складових національної ідентичності. Такі партії зазвичай стають форумом для обговорення та реалізації ідей, які зберігають та підтримують національну ідентичність у політичному просторі.

По-друге, національна ідентичність впливає на підтримку політичних партій та рухів. Люди, які мають сильну національну ідентичність, часто підтримують політичні сили, які відстоюють їхні національні інтереси та цінності. Вони шукають лідерів, які співпадають з їхніми поглядами на національну самосвідомість, збереження культурного спадку та суверенітету нації. Така підтримка національно орієнтованих політичних партій допомагає зміцнити їхню позицію та вплив у політичній системі Європи.

По-третє, національна ідентичність взаємодіє з політичними цінностями в Європі. Національна ідентичність може впливати на вибір політичних цінностей та принципів, які партії і рухи підтримують. Вона може сприяти зміцненню певних політичних цінностей, таких як демократія, права людини, соціальна справедливість, або ж спонукати до збереження традиційних цінностей та консервативних підходів. Вплив національної ідентичності на політичні цінності в Європі відображає різноманітність політичного спектру та розмаїття партійних позицій.

По-четверте, національна ідентичність може мати вплив на політичні конфлікти та співробітництво в Європі. Коли різні національні спільноти мають різні ідентичності, це може стати причиною політичних конфліктів та суперечок. Суперечки між національними інтересами та прагненнями можуть впливати на політичні процеси, переговори, прийняття рішень та співробітництво між державами. З іншого боку, національна ідентичність може також стимулювати співробітництво та пошук компромісних рішень для досягнення спільних цілей.

Взаємодія національної ідентичності та політичної стабільності в Європі складна та багатогранна. Враховуючи роль національної ідентичності у формуванні політичних партій, взаємодію з політичними цінностями, вплив

на політичні конфлікти та співробітництво, можна краще розуміти динаміку політичного життя в Європі та шляхи забезпечення стабільності у регіоні.

Роль політичної стабільності у формуванні та зміцненні національної ідентичності в Європі

Політична стабільність в Європі відіграє важливу роль у формуванні та зміцненні національної ідентичності. Стабільність політичної системи сприяє створенню сприятливих умов для розвитку національних ідентичних груп та спільнот. Національна ідентичність визначається не лише культурними, історичними та соціальними чинниками, але й політичним контекстом, в якому функціонують національні спільноти.

Стабільна політична система забезпечує довіру та легітимність політичних інституцій, що є важливим для національних спільнот. Вона створює умови для захисту прав та свобод громадян, розбудови демократичних процесів та плюралістичності, що дозволяє національним спільнотам вільно виражати свою ідентичність та забезпечує їхню участь у прийнятті політичних рішень. Крім того, політична стабільність сприяє зміцненню довіри між національними спільнотами та сприяє збереженню соціального миру та гармонії в суспільстві.

Взаємодія політичної стабільності та захисту прав людини з національною ідентичністю

Політична стабільність і захист прав людини є важливими факторами, що впливають на формування та розвиток національної ідентичності в Європі. Забезпечення прав людини, включаючи права національних меншин, гарантує національним спільнотам свободу самовизначення та розвиток своєї культури, мови, релігії та інших аспектів ідентичності.

Взаємодія політичної стабільності з національною ідентичністю включає в себе створення законодавчих та інституційних механізмів, які гарантують захист прав національних спільнот. Це можуть бути закони про національну мову, культуру, релігійну свободу, а також політики і програми, спрямовані на збереження і розвиток національних традицій, звичаїв та цінностей.

Важливим аспектом взаємодії політичної стабільності та національної ідентичності є також врахування потреб та інтересів національних меншин. Захист прав меншин сприяє їхньому почуттю приналежності та впевненості у власній ідентичності, що сприяє політичній стабільності та підтримує міжнаціональний діалог та співробітництво.

Політичні механізми та інститути, що сприяють збереженню політичної стабільності та розвитку національної ідентичності в Європі

У забезпеченні політичної стабільності та розвитку національної ідентичності в Європі відіграють важливу роль різноманітні політичні механізми та інститути. Національні парламенти, уряди та політичні партії мають великий вплив на формування політичної атмосфери та розвиток національної ідентичності.

Одним із ключових механізмів є політична репрезентація національних спільнот. Забезпечення представництва національних меншин у парламентах та інших політичних органах дає змогу відстоювати їхні права, інтереси та цінності. Крім того, існування спеціальних комісій чи органів, які відповідають за справи національних меншин, сприяє розвитку національної ідентичності та збереженню культурного розмаїття.

Також важливими інститутами є міжнародні організації, такі як Європейський Союз та Рада Європи, які сприяють збереженню політичної стабільності та розвитку національної ідентичності шляхом співпраці та координації між державами-членами. Ці організації розробляють норми, стандарти та політики, що сприяють захисту прав національних меншин, розвитку міжнаціонального діалогу та співробітництву.

Крім того, ефективна система правосуддя та захисту прав громадян є необхідною для забезпечення політичної стабільності та розвитку національної ідентичності. Незалежність судів та можливість громадян звертатися до суду у разі порушення їхніх прав гарантує правовий захист та сприяє підтримці демократичних цінностей та розвитку національної ідентичності.

Узагальнюючи, політична стабільність та розвиток національної ідентичності в Європі взаємопов'язані і вимагають належного уваги та підтримки. Забезпечення представництва, захисту прав національних спільнот та розвиток політичних механізмів сприяють зміцненню національної ідентичності та підтримці політичної стабільності. Політичні інститути та організації, які сприяють міжнаціональному співробітництву та забезпеченню прав людини, також відіграють важливу роль у формуванні та зміцненні національної ідентичності в контексті політичної стабільності в Європі.

Міграційні процеси та їх вплив на національну ідентичність та політичну стабільність в Європі

Міграційні процеси в Європі мають значний вплив на формування національної ідентичності та політичну стабільність. Масштабні міграції з інших країн призводять до змін у демографічному складі національних спільнот, що викликає напруження та виклики у суспільстві. Це може вплинути на сприйняття та розуміння національної ідентичності, створюючи питання про її збереження та пристосування до нових реалій.

Одним з ключових викликів, пов'язаних з міграційними процесами, є інтеграція мігрантів в національне суспільство. Успішна інтеграція сприяє формуванню спільних цінностей, сприйняттю національної ідентичності та сприяє політичній стабільності. З іншого боку, незадовільна інтеграція може призвести до соціального відчуження, конфліктів та непевності, що може загрожувати політичній стабільності в країні.

Значну роль у взаємозв'язку міграції, національної ідентичності та політичної стабільності відіграє також вплив міграційних процесів на політичну арену. З'явлення нових політичних сил та партій, які представляють інтереси мігрантів, може створювати нові політичні дискусії та конфлікти. Питання імміграційної політики, прав мігрантів, взаємодії між національними та етнічними групами стають актуальними темами у

політичному дискурсі, впливають на голосування та політичні рішення, що може відобразитись на стабільності політичної системи.

Виклики євроінтеграції та формування європейської ідентичності націй

Процес євроінтеграції викликає ряд питань, пов'язаних з національною ідентичністю та політичною стабільністю в Європі. Формування європейської ідентичності націй відбувається в контексті зближення країн у політичній, економічній та культурній сферах. Це ставить перед національними спільнотами завдання впорядкування своєї ідентичності та вирішення питання про спільні цінності та інтереси.

Одним з викликів євроінтеграції є балансування між національною і європейською ідентичностями. Національні ідентичності відіграють важливу роль у формуванні політичних партій та рухів, а також у визначенні національних політичних цінностей. Однак, у контексті європейської інтеграції, необхідно знайти спільні точки злиття між національними і європейськими ідентичностями, що може створювати напруження та конфлікти у суспільстві.

Формування європейської ідентичності також вимагає пристосування національних політичних систем до нових реалій та взаємодії з європейськими інституціями. Це може викликати дебати щодо розподілу влади, суверенітету та прийняття європейських норм та стандартів. Політична стабільність у цьому контексті залежить від здатності країн зберегти свою національну ідентичність, водночас підтримуючи процес євроінтеграції та співпрацю з іншими європейськими країнами.

Перспективи розвитку політичної стабільності та національної ідентичності в умовах змінюючогося світу

У сучасному змінюючомуся світі, розвиток політичної стабільності та національної ідентичності стають актуальними питаннями. Глобалізація, технологічний прогрес та міжнародні виклики створюють нові умови для політичних процесів та формування ідентичності.

Одним із напрямків розвитку є посилення взаємозв'язку між політичною стабільністю та національною ідентичністю. Політична стабільність вимагає широкої підтримки та легітимності у суспільстві, що включає розуміння та сприйняття національної ідентичності. Водночас, національна ідентичність може знайти своє вираження у політичних процесах, розвитку політичних партій та рухів.

Розуміння та сприйняття національної ідентичності також взаємодіє з міжнародними процесами та геополітичними змінами. В умовах глобалізації, країни шукають баланс між збереженням своєї національної ідентичності та співпрацею з іншими державами. Розвиток політичної стабільності вимагає усвідомлення національних інтересів та пошук ефективних механізмів співпраці та діалогу з іншими країнами.

У майбутньому, вирішення питань, пов'язаних з взаємозв'язком національної ідентичності та політичної стабільності в Європі, буде вимагати широкої дискусії, співпраці та зусиль країн із забезпеченням рівноваги між збереженням культурних особливостей та сприянням політичній стабільності. Розвиток національної ідентичності та політичної стабільності є важливими факторами для забезпечення мирного та процвітання в Європі.

Роль міжнародних організацій у зміцненні національної ідентичності та політичної стабільності в Європі:

Міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейський Союз (ЄС), Рада Європи та інші, відіграють важливу роль у зміцненні національної ідентичності та політичної стабільності в Європі. Вони створюють механізми співробітництва, сприяють діалогу та спільним зусиллям країн у вирішенні спільних проблем, встановлюють норми і стандарти, а також сприяють розвитку та підтримці демократичних інститутів.

ООН виступає як міжнародний форум для обговорення питань національної ідентичності та політичної стабільності. Вона сприяє співпраці між державами у розробці політик, спрямованих на зміцнення національних

ідентичностей та політичної стабільності, а також вирішенні конфліктів та попередженні кризових ситуацій.

ЄС є важливим міжнародним об'єднанням, яке спрямоване на розвиток спільної європейської ідентичності та забезпечення політичної стабільності в регіоні. Він сприяє спільному економічному, політичному та культурному співробітництву між країнами-членами, сприяє формуванню спільних цінностей та стандартів, а також підтримує права людини та демократію.

Рада Європи, зокрема Європейський суд з прав людини, відіграє важливу роль у забезпеченні захисту прав людини, що має безпосередній вплив на політичну стабільність і формування національної ідентичності в країнах Європи. Він сприяє забезпеченню справедливості, правової держави та розвитку демократичних процесів, що має позитивний вплив на взаємозв'язок між національною ідентичністю та політичною стабільністю.

Вплив дипломатичних відносин та міждержавного співробітництва на національну ідентичність та політичну стабільність

Дипломатичні відносини та міждержавне співробітництво мають значний вплив на національну ідентичність та політичну стабільність в Європі. Країни здійснюють дипломатичні зусилля для підтримки своїх національних інтересів, встановлення взаємовигідних відносин з іншими країнами та розвитку спільних політичних цінностей.

Дипломатія сприяє зміцненню національної ідентичності, оскільки вона допомагає визначати та висвітлювати національні цінності, культурні особливості та історичну спадщину країни. Дипломатичні місії, такі як посольства та консульства, працюють на збереження національної ідентичності, підтримку української громадськості за кордоном, сприяють розвитку культурних та освітніх програм.

Міждержавне співробітництво також має важливе значення для політичної стабільності та національної ідентичності. Країни спільно працюють над розв'язанням спільних проблем, таких як тероризм, кризові ситуації, економічна співпраця та міжнародна безпека. Це сприяє зміцненню

довіри між країнами, підтримці спільних цілей та сприяє політичній стабільності в регіоні.

Роль міжкультурного діалогу та взаєморозуміння у підтримці національної ідентичності та політичної стабільності в Європі

Міжкультурний діалог та взаєморозуміння між різними національностями та культурами грають важливу роль у підтримці національної ідентичності та політичної стабільності в Європі. Вони сприяють зміцненню взаєморозуміння, толерантності та поваги до інших культур і традицій, що сприяє розвитку плюралістичного суспільства.

Міжкультурний діалог сприяє вирішенню конфліктів, попередженню національної нетерпимості та розбіжностей. Він забезпечує можливість висловлювання поглядів, обміну думками та ідеями, що сприяє формуванню спільного ґрунту для розвитку національної ідентичності та підтримки політичної стабільності.

Міжкультурний діалог також сприяє взаємному збагаченню культур, спільному вивченню історії, мови та традицій інших народів. Це допомагає усвідомити та визначити власну національну ідентичність, а також сприяє формуванню більш відкритого та розуміючого суспільства.

Усі ці аспекти - роль міжнародних організацій, дипломатичні відносини та міждержавне співробітництво, міжкультурний діалог та взаєморозуміння - впливають на національну ідентичність та політичну стабільність в Європі, сприяючи формуванню спільних цінностей, толерантного та згуртованого суспільства. Вони є необхідними компонентами для розвитку Європейського простору, заснованого на демократії, правах людини та мирному співіснуванні націй.

РОЗДІЛ 3

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Українська національна ідентичність у цивілізаційному контексті

Національна ідентичність відіграє ключову роль у формуванні цивілізаційної ідентичності, оскільки вона ґрунтується на етнічному підґрунті і має визначальне значення порівняно з іншими формами групової соціальної ідентичності. Вона невіддільна від понять "етнос" та "нація". Розвиток етносу пройшов через дві основні фази: давню, коли формувалися етноси, і новітню, коли виникли нації. Родові та племінні ідентичності відображають минуле етносу, тоді як національна ідентичність відображає його сучасність і майбутнє. Національна ідентичність виникає зі співвідношення індивідів з уявленою спільнотою нації, прийняття її інтересів і цінностей.

Слід зазначити, що національна ідентичність передається спадковістю від покоління до покоління. Вона визначає певну традицію життя і зберігає основи цього життя. Культ предків, національні свята і поклоніння національним святиням нагадують нам, що всі ми пов'язані спільним корінням і минулим. Нації існують в межах визначених кордонів, і вони реальні завдяки вірі людей у їх існування та інститутам, що підтримують цю віру.

Отже, національно-цивілізаційна ідентичність України може бути розглянута як процес будування розуміння на основі культурних властивостей. Різні моделі такої ідентичності використовують образи України як нації і цивілізації. Ці моделі стають матрицями ідентифікації, впливаючи на ментальну програму індивідів і формуючи уявлену спільноту нації-цивілізації. Таким чином, образи, з якими люди ідентифікують себе, відображають і породжують соціальну реальність [31, с. 46].

Ця національно-цивілізаційна ідентичність формується не лише за допомогою інформаційних впливів, але й залежить від культурних нахилів, які можуть бути як усвідомленими, так і неусвідомленими, а також від готовності індивідів сприймати образи та уявлення про уявлені спільноти як моделі своєї ідентичності.

На сьогоднішній день існує кілька різних цивілізаційних образів України, які спираються на різні аспекти її ідентичності. Перш за все, це образ України як східнохристиянської цивілізації, який відображає зв'язок між цивілізаційною ідентичністю та релігією. В цьому образі Візантія виступає як материнська цивілізація. Крім того, існує образ України як української регіонально-локальної цивілізації, де основним фактором є українська етнічність, що формує єдиний нормативно-ціннісний простір [43, с. 175].

Ці образи базуються на різних аспектах ідентичності. Українська цивілізація розглядає кровну спорідненість і родову пам'ять як основу своєї етнічності, що пронизує різні сфери життя, включаючи релігію, економіку, політику, ідеологію, культуру та національні зв'язки. Також геополітичне положення України, яка знаходиться між Сходом і Заходом, має велике значення для формування уявлення про українську цивілізацію.

У формуванні образу України як української цивілізації враховуються європейсько-атлантичні ідеї, особливо після Революції Гідності, але цей образ також відображає український етнос як основу і суверенну Українську державу як інтегруючий фактор. Державність виступає як основний засіб інтеграції в українській цивілізації, яка створює єдиний нормативно-ціннісний порядок.

Необхідно враховувати, що національна ідентичність формується на основі політичних, соціально-економічних, культурних і етнічних факторів. Вона спирається на культуру та єдність домінуючої етнічної групи з багатовіковою історією консолідації. Важливо зрозуміти, що несформованість національної ідентичності може становити серйозну загрозу

суспільству і державі, адже це може призвести до руйнування системи національних цінностей і розпаду соціально-історичних суб'єктів, таких як нації. Розуміння історичного контексту і формування національної ідентичності мають вирішальне значення для стабільності та розвитку суспільства [36].

На сьогоднішній день народи та нації, включаючи українців, одночасно прагнуть брати участь у глобальному людському просторі, розвивати економіку, технології та політику, але водночас зберігати свою етнічну та культурну самобутність. У цих процесах національна ідентичність відіграє важливу роль як фактор національної єдності. Вона необхідна для формування соціальних комунікацій, спільних дій, усвідомлення завдань та шляхів розвитку суспільства [7, с. 84].

Національна ідентичність базується на різних рівнях та має гнучкий характер. Вона взаємопов'язана з іншими видами ідентичності та відображається в соціокультурному просторі. Дослідження національної ідентичності часто проводяться шляхом порівняння з цивілізаційною ідентичністю.

Для формування національної свідомості важливими є такі фактори, як належність до мовної спільноти, історичні традиції, релігія, потреба у створенні національної моральної ідеї, територіальна спільність та прагнення до незалежності. Ні один з цих чинників не є абсолютно необхідним, але їх поєднання сприяє формуванню національної ідентичності.

Протягом 16-17 століть українські еліти почали формувати свою ідентичність, відокремлюючись від ширшого культурного та релігійного оточення. У цей період почали зароджуватися ідеї самостійності та державності. Проте найбільш значущим періодом у становленні національної свідомості українців стало 1917-1921 роки, коли ідеї культурної самобутності виявилися в політичних проектах, таких як Українська Народна Республіка, Українська Держава П. Скоропадського та Західноукраїнська Народна Республіка. Після відновлення незалежності України в 1991 році процес

формування національної ідентичності отримав новий характер, враховуючи трансформації суспільства, реформи та європейську інтеграцію [13, с. 158].

Національна ідентичність відіграє ключову роль у формуванні національної свідомості українців. Цей процес включає емоційний компонент, який проявляється у любові до Батьківщини і пов'язується з патріотизмом. У свідомому сегменті національної ідентичності враховуються різні суспільно-політичні моделі, представлені різними ідеологіями, такими як консерватизм, лібералізм, соціал-демократія та інші. У цьому контексті важливо враховувати конструктивний націоналізм та його культурно-духовні орієнтири.

Українське інтелектуальне середовище відіграє важливу роль у підтримці Стратегії національної ідентичності, яка була викладена в звіті Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй у 2004 році. Цей документ визначає теоретико-методологічні аспекти становлення української політичної нації та спрямований на зміцнення національної ідентичності України.

Одним із ключових аспектів, викладених у Стратегії, є запровадження єдиної офіційної мови як державної. Це означає, що українська мова має мати пріоритетне значення у сфері адміністрування, державного управління, війська, вищої освіти та інших сферах життя суспільства. Такий крок спрямований на зміцнення мовної єдності та національної ідентичності, а також сприяє розвитку української мови як невід'ємної частини культурної спадщини нації.

Другим важливим аспектом є створення націоналізованої системи обов'язкової освіти. Ця система базується на стандартних планах, де мова, література та історія домінантної групи є домінуючими предметами. Це сприяє формуванню національної свідомості, вихованню громадян, які розуміють та поважають свою історію, культуру та мову. Така освітня система забезпечує передачу цінностей, пов'язаних з українською ідентичністю, і сприяє усвідомленню національної спадщини.

Третім аспектом є впровадження мови і культури домінантної групи у державні ЗМІ та інші культурні інституції. Це означає, що українські ЗМІ та інші культурні інституції повинні активно сприяти поширенню української мови та культури. Це включає в себе використання української мови у телевізійних та радіопередачах, видання українськомовних книг та періодичних видань, просування української музики, кіно та інших форм мистецтва. Це допомагає зміцнювати національну свідомість та підтримувати розвиток української культури як невід'ємної складової національної ідентичності.

Стратегія національної ідентичності спрямована на становлення сильної та єдиної політичної нації в Україні. Її реалізація потребує спільних зусиль усіх суспільних сфер, включаючи політику, освіту, культуру та медіа. Виконання цих аспектів Стратегії сприятиме зміцненню української ідентичності, збереженню національної спадщини та сприятиме побудові демократичного, мультикультурного та єдиного суспільства.

Важливо зазначити, що національна ідентичність є колективним відчуттям, що ґрунтується на осмисленій різниці та приналежності до однієї нації, визнанні її базових цінностей та більшості національних атрибутів. Кожна нація має свою історію, яка може бути героїчною або трагічною, з власним пантеоном героїв та антигероїв. Ця історія є професійно організованим "національним нарративом", що ґрунтується на достовірних знаннях і визнаною версією минулого країни та її народу [21, с. 208].

Національний нарратив зазвичай має певні інваріантні риси, такі як переконаність у давності та автохтонності етносу, проекція етнополітичних кордонів у минуле, міф про героїчних предків, боротьба за мовний та культурний пріоритет, конструювання образу сусідів (позитивного або негативного).

Національна ідея відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності. Це базове уявлення про структуру і властивості соціально-історичної реальності, яке об'єднує народ навколо спільних завдань і

цінностей. Національна ідея включає в себе історичну пам'ять, долю, символіку та інші елементи, які визначають самоідентифікацію національної спільноти.

Українська національна ідея також має свої особливості. Вона включає в себе історичні фактори, такі як походження народу, спосіб життя, державний устрій, мову, культуру, релігію та спілкування з іншими народами. Національна ідея є динамічною і змінюється у переломні періоди, відображаючи виклики та тривоги народу.

Наявність і позитивне сприйняття національної ідеї є важливою умовою для формування національної ідентичності. Це включає в себе відданість спільним цілям і цінностям, активну участь у культурних, духовних та соціальних практиках, пов'язаних з історією та символікою нації [41, с. 146].

Українська національна ідея є системою цінностей, яка відображає універсальний сенс щодо національних інтересів. Вона піддається змінам та збагачується, зберігаючи основне ціннісно-змістовне ядро. Історичні обставини впливають на сприйняття та інтерпретацію національної ідеї в сучасному контексті.

Стабільні періоди суспільних відносин сприяють позитивному розвитку національної ідеї, оскільки вони забезпечують незмінність історичних подій і оцінок, які входять до складу національної ідеї. Але різкі зміни в суспільній дійсності можуть порушити зміцнення національної ідеї.

У підсумку, національна ідея є важливим елементом у формуванні національної ідентичності. Вона включає історичні, культурні та соціальні складові, які об'єднують народ і визначають його самобутність. Наявність позитивного сприйняття національної ідеї та її розвиток відображають динамічний характер національної ідентичності.

Формування національної ідентичності є процесом, в якому громадяни приймають і розуміють національну ідею як проєкт своєї країни, як щось, що визначає сучасний і майбутній розвиток нації. Це означає, що національна

ідея об'єднує людей на основі спільних завдань і цінностей, спонукає їх брати участь у спільних культурно-духовних та соціальних практиках, пов'язаних з історичною пам'яттю, долею і символікою. Вона включає різні аспекти історичної пам'яті, такі як походження народу, його спосіб життя, форма державного устрою, мова, епос, традиції, моральні і соціальні норми, культурні обряди та взаємодію з іншими народами.

Наявність зовнішнього агресивного тиску, втрата соціального статусу держави та боротьба за суверенність і незалежність підштовхують до переосмислення національної ідеї та звернення до власного коріння в нових історичних умовах. Національна ідея не є статичним утворенням, вона змінюється і розширюється, але зберігає своє ціннісне ядро. Історія української національної ідеї підтверджує ці підходи.

Національна ідея набуває сили і динаміки в періоди перелому і загострення тривоги за долю Батьківщини, коли національна самосвідомість зміцнюється. Однак сприйняття національної ідеї залежить від зовнішніх умов та індивідуальних уявлень. Сучасна українська держава підтверджує трансцедентальність національної ідеї, яка має універсальне значення для національних інтересів і втілює систему цінностей [41, с. 146].

Національна ідея відображає структуру та властивості соціально-історичної реальності і типологізує соціально-історичні ситуації. Вона найбільш активно розвивається в періоди стабільності суспільних відносин, коли значущі історичні події і оцінки персоніфіковані в національній ідеї майже не змінюються. Проте різкі зміни в соціальній дійсності заважають зміцненню національної ідеї.

Важливо зазначити, що національна ідея відображає уявлення особистості про умови та перспективи, які вона отримує як член нації. Доля нації залежить від привабливості образу нації та її майбутнього, від того, наскільки вона знаходить відгук у середовищі людей. Колективна ідентичність, зокрема національна, формується завдяки ідентифікації окремих особистостей з нею і існує лише в тій мірі, в якій вони відчують її

своєю. Сила та слабкість національної ідеї залежать від її значущості у свідомості людей і їхнього волевиявлення, рішень та дій.

Формування національної ідентичності є складним та багатограним процесом, який включає в себе взаємодію держави, національної еліти та індивідів. Цей процес спрямований на залучення особистості до загальнонаціонального життя та на активну участь кожного індивіда у формуванні національної ідентичності, національної культури та держави.

По-перше, держава та національна еліта відіграють важливу роль у сприянні формуванню національної ідентичності. Держава виступає як основний організатор та регулятор процесу ідентифікації з нацією. Вона забезпечує створення національних символів, таких як прапор, герб, гімн, які сприяють згуртуванню національної спільноти та підтримці національної самосвідомості. Держава також забезпечує законодавчу базу для збереження та розвитку культурних, мовних та історичних цінностей нації.

Національна еліта, як представники політичних, культурних та інтелектуальних верств суспільства, має великий вплив на формування національної ідентичності. Вони виконують роль культурних посередників та промовців національних цінностей, сприяючи їхньому поширенню та визнанню. Національна еліта має відповідальність перед нацією у збереженні та розвитку національної ідентичності через підтримку мови, культури, історії та традицій.

По-друге, активна участь індивідів є необхідною для формування національної ідентичності. Кожна людина, яка усвідомлює себе часткою нації, має право та обов'язок брати активну участь у становленні національної ідентичності. Це включає участь у культурних подіях, святкування національних свят, вивчення історії та мови своєї нації, підтримку національних традицій та цінностей. Індивідуальна активність і залученість до національного життя сприяють зміцненню національної свідомості та впевненості у своїй приналежності до нації.

Крім того, особиста ідентичність взаємодіє з національною ідентичністю, створюючи унікальну комбінацію. Індивідуальність кожної людини доповнює загальні національні цінності, традиції та культуру. Важливо, щоб індивід міг розвивати свою особистість в контексті національної ідентичності, зберігаючи власні цінності та внесок у розвиток нації.

Таким чином, формування національної ідентичності є результатом взаємодії держави, національної еліти та індивідів. Посилення національної самосвідомості та згуртування нації відбувається через створення національних символів, підтримку національної культури, мови та історії, а також активну участь індивідів у формуванні національної ідентичності. Цей процес сприяє зміцненню соціального консенсусу та становленню єдиного суспільства, де кожна людина усвідомлює себе як повноправного учасника та творця національної культури та держави.

Національна ідея є однією з уявлених колективних ідентичностей, результатом самоототожнення індивіда зі своєю цивілізацією. Цивілізаційна ідентичність великою мірою формується під впливом інформації та культурної актуалізації [34, с. 98].

Отже, формування національної ідентичності є складним процесом, що включає розуміння національної ідеї та участь у загальнонаціональному житті, а також самоототожнення з нацією та її цінностями. Це сприяє позитивному сприйняттю національної ідеї та зміцненню національної ідентичності серед громадян.

Згідно з цим текстом, інформаційний вплив відіграє важливу роль у формуванні цивілізаційних ідентичностей в Україні. Шляхом створення різних образів у суспільному дискурсі, наприклад, України як східнохристиянської або українсько-слов'янської цивілізації, суб'єкти, що володіють символічним потенціалом влади, можуть впливати на суспільну свідомість та створювати можливі ідентифікаційні матриці.

Ці матриці стають основою для ідентифікації індивідів з цивілізаційною спільнотою, і вони можуть включати як свідомі уявлення про свою цивілізаційну належність, так і неусвідомлені цивілізаційні архетипи або культурні коди [9, с. 46].

Україна, як регіонально-локальна цивілізація, характеризується домінуванням державності як форми інтеграції. Державність виступає як політично організована форма суспільства, що об'єднує різноманітний соціокультурний простір і встановлює нормативно-ціннісний порядок. Вона включає державноправові організації, інститути, національно-державну ідею та її реалізацію, а також принципи взаємовідносин держави з людиною, суспільством, церквою та світовим співтовариством.

Українська цивілізація має своєрідний мобілізаційно-модернізаційний алгоритм соціального розвитку і особливий культурний код, що включає архаїчні колективно-несвідомі образи, цінності і установки. Демократія і державність виступають основними структурами цього коду і є культурними маркерами цивілізаційної ідентичності в Україні [16, с. 148].

Отже, національні і цивілізаційні ідентичності формуються не лише через конструктивістський інформаційний вплив, але й через культурну схильність та соціальну готовність індивідів сприймати образи та уявлення про уявлені спільноти як моделі цих ідентичностей.

Необхідно зауважити, що один із найважливіших викликів для сучасної України – проблема формування довершеної національної ідентичності. Розв'язання даної проблеми зумовлене тим, що породжувані дискурси різних моделей національної ідентичності не постійно співвідносяться із ментальними програмами індивідів, котрі складають таку категорію, як нація.

Треба підкреслити, що національна ідентичність є складною багаторівневою системою взаємовпливів, котрі пов'язані зі способом співставлення індивіда або ж соціально-культурного колективу із спільнотою

іншого рівня. А це залежить від історичного розвитку держави, її політичної свободи, національних інтересів і колективних цінностей.

3.2. Національна ідентичність українського народу як основа національної безпеки України

Один із головних викликів, які постали перед Україною після здобуття незалежності, і до сьогодні не втратив актуальності – це питання пошуку національної ідентичності. Адже «потреба людини у визнанні її ідентичності – основна ідея, що об'єднує багато процесів у світовій політиці». Понад те, саме українська ідентичність є визначальним підґрунтям становлення демократичних основ життя суспільства та української національної держави.

На думку Монтсерат Гібернау, національну ідентичність зазвичай творять, підтримують і «перезавантажують» інтелектуали, проте насаджує її насамперед держава. Ідентичність формує та поширює через систему освіти та засоби масової інформації певні образи нації, «доброго громадянина» і «спільного ворога», а також ідеї, символи та ритуали, покликані виплекати в індивідів почуття взаємної симпатії та солідарності. У книзі показано, як часто національна ідентичність була лише стратегічним інструментом в руках еліт, які накидають той чи інший варіант масам за допомогою законодавства і засобів масової інформації, маніпулювання історією і освітніми процесами [24, с. 152].

Тема загрози українській ідентичності та національній безпеці в гуманітарній сфері актуалізована і в низці вітчизняних досліджень. Серед авторів варто назвати О. Власюка, Н. Гайворонюк, О. Дзьобань, М. Степико та інших.

Формування загальнонаціональної ідентичності є чинником національної безпеки України. Українська ідентичність – важлива складова

національної безпеки. Питання забезпечення національної безпеки особливо актуалізувалися в умовах тих змін і викликів, які виникли в епоху глобалізації. З особливою гостротою питання національної безпеки та збереження національної ідентичності актуалізувалися з початком російсько-українського військового конфлікту і окупацією Криму.

Саме ці події змістили безпекові акценти із площини зовнішньої у площину внутрішньої політики України, коли з'явилися нові загрози та виклики національній безпеці та суверенітету України. Щоправда, законодавчо закріпити ці виклики та загрози змогли лише у березні 2015 року, ухваливши Закон України «Про основи національної безпеки України» та у травні 2015 року – Стратегію національної безпеки України.

Стратегія національної безпеки України 2015 року містила низку положень, дотичних до гуманітарної сфери. Зокрема, було визначено такі загрози національній безпеці, як «інформаційно-психологічна війна, приниження української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу» [39, с. 201].

14 вересня 2020 р. Указом Президента України № 392/2020 було затверджено та введено в дію нову Стратегію національної безпеки України, розроблену на основі Закону «Про національну безпеку України». Значна увага приділена викликам сьогодення, серед яких: міжнародний тероризм та міжнародна злочинність, зокрема у кіберпросторі, торгівлі людьми; релігійний та ідеологічний фундаменталізм, підживлюваний з-за кордону сепаратизм; фінансово-економічні кризи; екологічні катастрофи і епідемії; розповсюдження зброї масового ураження; зростання безробіття; екологічні негаразди, пов'язані з порушенням природного середовища у великих районах як на заході, так і на сході Європи; демографічний спад; неконтрольована міграція з країн «третього світу»; загроза агресивних дій росії, спрямованих на виснаження української економіки; підриг суспільно-

політичної стабільності України з метою знищення й завоювання її території; окупація росією території Криму; корупція; економічна криза [1;2;3].

Нові виклики у сфері національної безпеки та оборони, насамперед пов'язані з кризовими явищами у світовій економіці, епідемією коронавірусної хвороби, посиленням небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, включені у нову Стратегію. Джерелом загроз незалежності України, її суверенітету і демократії залишається недостатня ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики [20, с. 24].

Стрімке поширення коронавірусної інфекції Ковід-19 перетворилося на масштабну, реальну глобальну та одночасно національну загрозу безпеці України. Водночас у Стратегії зазначалося, що заходи, спрямовані на протидію поширенню коронавірусної хвороби (Ковід-19), на тлі фундаментальних диспропорцій світового розвитку призвели до нової глобальної фінансово-економічної кризи, яка, за оцінками Організації об'єднаних націй, може стати найглибшою з часів «Великої депресії» 1929–1933 років. Створена після Другої світової війни система міжнародної безпеки вже не спроможна ефективно відповідати на виклики сучасності [27].

Поширення коронавірусної хвороби (Ковід-19) виявило критичні проблеми в інформаційній сфері, системах охорони здоров'я та соціального захисту, спричинило зростання безробіття, руйнує усталений спосіб життя, загрожує продовольчому забезпеченню, перешкоджає вільному руху капіталу, товарів та робочої сили, завдає шкоди сфері послуг та, зрештою, підвищує протестні настрої у суспільствах і конфліктність у міжнародних відносинах. Будь-яке явище має політичний підтекст, який використовують як інструмент. Не становить винятку і Ковід-19 [31, с. 214].

Наука і технології України значно відстають від розвинутих країн. Серед основних напрямів новітніх технологій, визначених, зокрема, експертами НАТО, які будуть мати визначальний вплив на забезпечення національної, колективної безпеки та оборони найближчі 20 років, названі

такі: великі дані та розширена аналітика; штучний інтелект; технології автономності; квантові технології; космічні технології; гіперзвукові технології; біотехнології та технології удосконалення людини тощо [9].

У зв'язку з цим необхідно відродити науково-технічний потенціал України. Оскільки розвиток наукоємних галузей, що формують конкурентні переваги будь-якої держави, дасть можливість протидіяти широкому спектру наявних і майбутніх загроз.

2020 рік, який насамперед асоціюється з Ковід-19, став викликом для всього людства та перевіркою на здатність протидіяти глобалізаційним загрозам. Ковід-19 став також новим викликом для української ідентичності, національної безпеки, системи освіти та демографічної ситуації в Україні. В умовах викликів сьогодення політика національної безпеки в гуманітарній сфері має спрямовуватися на подолання загроз у сфері освіти, культури, науки, релігії та на підтримку умов для зміцнення загальнонаціональної ідентичності (мови, культури, традицій, вірувань) і вироблення довгострокової, цілеспрямованої й комплексної державної політики з формування спільної громадянської ідентичності та подолання кризи української ідентичності, нейтралізації її загроз.

Ключовий компонент політичної національної ідентичності – наявність у громадян політичної свідомості, рівності перед законом. Тож можемо погодитись, що значення питання національної ідентичності для безпеки сучасних держав не можна недооцінювати. Від характеру, змісту національної ідентичності(-ей), що існують, значною мірою залежить майбутнє як самої держави, так і характеру розвитку відносин у країні між різними групами населення [22, с. 97].

У контексті повномасштабного вторгнення росії на територію України у нас є можливість переконатись, що «в найгірші часи українці виявляють найкращі риси». Твкі особливості були характерними для українців за козацьких та гетьманських часів. Українська традиція розвитку нації як спосіб зосередження колективної волі, мала місце і в протистоянні

імперськодержавній традиції зосередження колективної волі Радянського Союзу, котра була дуже пов'язаною із традицією марксизму. Саме тому досвід формування волі в українців має історичні традиції радянського, пострадянського та сучасного періоду розвитку суспільства.

Якщо враховувати молодь як основну силу для захисту та розбудови України та як базовий носій національної ідентичності, то впливає те, що нині Україна знаходиться в епіцентрі глобальних військових та безпекових викликів, серед котрих доволі важливі є і виклики демографічного змісту. Саме тому, вважаємо, що у повоєнній Україні однією з перших повинна розроблятися програма сприяння молоді та сприяння участі молоді в управлінні державою.

Сучасні події в Україні відображають процес формування і зміни колективної національної ідентичності українського народу. В умовах складної політичної та соціальної ситуації українці знову змогли подолати суперечності та об'єднатися навколо спільної ідентичності. Сьогоднішня колективна ідентичність українського народу характеризується захопленням європейськими поглядами на майбутнє, демократичними цінностями та прагненням до гідності та свободи.

Одним із ключових аспектів формування колективної національної ідентичності є перегляд минулих історичних подій. Негативні аспекти минулого, такі як окупація, репресії та втрати, втрачають свою пріоритетність, оскільки замінюються надією на велику перемогу. Український народ прагне зберегти гідність кожного свого члена та уникнути погубного спаплюження. Тому відношення до територіальної цілісності України стає безкомпромісним, незважаючи на невизначеність майбутнього та можливі жертви. Це свідчить про значні зміни в колективній ідентичності українців.

Одним із факторів, які сприяють змінам в колективній ідентичності, є глибоке переосмислення цінностей та перспектив. Український народ відчуває потяг до інтеграції з європейськими стандартами, правами та

свободами. Це створює основу для формування нової національної ідентичності, заснованої на відкритості до змін, активному громадянському участі та прагненні до розвитку демократичної суспільності.

Коллективна ідентичність українського народу включає у себе також розуміння важливості територіальної цілісності країни. Українці прагнуть зберегти єдиність своєї держави та незалежність, незважаючи на складну ситуацію на міжнародній арені та можливі загрози з боку зовнішніх сил. Вони розуміють, що це необхідно для збереження своєї національної ідентичності, культури та майбутнього розвитку.

Згуртування українського народу навколо колективної ідентичності також зумовлене активною участю громадян у житті країни. Українці усвідомлюють свою важливу роль як повноправних учасників і творців нації, національної культури та держави. Вони активно долучаються до розвитку громадських організацій, політичного життя, культурних ініціатив та соціальних проектів. Це сприяє зміцненню їхнього почуття належності до українського народу та спільного майбутнього.

Отже, сучасні події в Україні свідчать про процес формування та зміни колективної національної ідентичності українського народу. Перегляд минулих негативних подій, спрямованість на європейські цінності, безкомпромісне ставлення до територіальної цілісності України та активна участь громадян у формуванні спільного майбутнього — все це вказує на суттєві зміни у колективній ідентичності українців. Цей процес є складним та багатограним, проте він відображає стрімкий розвиток українського суспільства та спрямованість на побудову демократичного, європейського та самостійного державного утворення.

ВИСНОВКИ

Отже, у результаті написання роботи можна зробити наступні висновки.

Вважаємо, що політична ідентичність має розглядатись у якості елементу соціальної ідентичності, особивістю якої є високий рівень самостійності та рефлексивності, оскільки особа, яка займає певну статусну позицію, мусить одночасно оцінювати свою особисту позицію та сукупність поглядів, а також співвіднести таку позицію із позиціями других осіб та груп, а також із політичними суб'єктами.

Тож процесу формування політичної ідентичності притаманний комплексний вплив значних факторів, взаємопов'язаних між собою. Процес формування політичної ідентичності поєднує особистісний вибір особи та її психологічну мотивацію, колективний процес політичної взаємодії (мається на увазі регіональна ідентичність), конкретний суспільний рівень (тобто національна та громадянська ідентичність), а також вимір цивілізаційної ідентичності. Саме цивілізаційна ідентичність є визначальним фактором політичного розвитку в умовах глобалізаційних процесів.

Слід зауважити, що національна ідентичність - це політичний і соціальний конструкт, котрий формують національні еліти і створювані ними інститути, у першу чергу – держав. Основа національної ідентичності - політичні цінності, почуття приналежності особи до держави чи політичної спільноти, незалежно від етнічної приналежності особи. В основі національної ідентичності є духовні та культурні чинники, які формують національну картину світу. Національна ідентичність - це найважливіший засіб легітимувати і делегітимувати владу, політичний режим і державу.

На сучасному етапі пострадянським країнам притаманний процес формування національної ідентичності на базі спільних етнічнокультурних цінностей. У даному процесі особливе місце займає національна історія, звернення до котрої передає матеріал, потрібний для формування

колективної ідентичності, вибудовування почуття культурної та історичної спільності. Під впливом влади та національних еліт історія стала складовою політики, будучи потужним інструментом конструювання національної ідентичності та нації загалом.

Для держав пострадянського простору важливою є проблема формування національної ідентичності. Будучи на рівні ідентифікації з державою в умовах несформованої політичної нації, національна ідентичність стає етнічнонаціональною ідентичністю.

Варто зазначити, що європейська ідентичність жодним чином не витіснила національну ідентичність громадян Європейського Союзу або ж ідентичність країн-членів ЄС. Зовсім навпаки. Хоч ЄС не є державою, в ньому є ознаки федерації, однак Європейський Союз не є конфедерацією та не є федерацією. Дана проблематика ідентичності чітко зумовила питання стосовно цілісності та єдності ЄС. Тому наразі існує непростий момент в тому, що необхідно з'ясувати як надалі розвиватись, а велика різноманітність варіантів ускладнює дане питання.

Саме тому необхідно зауважити, що значна різноманітність ідентичностей, що найперше виражається в неоднакових цінностях, які притаманні ЄС, та котру всіма можливими способами політики стараються залагодити, не зовсім позитивно впливає на відносини та внутрішні процеси всередині Європейського Союзу, при цьому ускладнюється процес інтеграції на наступний рівень, а найбільше – політичний. Дана проблема не тільки утруднює можливість перейти до рівня політичної інтеграції, а й зумовляє питання необхідності цього взагалі.

Варто додати, що формування європейської ідентичності, котру слід розглядати як основу європейського об'єднання, як важливу передумову включення конкретних держав до ЄС, яка супроводжує інтеграційні процеси на соціально-психологічному та внутрішньому рівнях, зумовили саме інтеграційні процеси. Тому треба дооцінювати значення соціально-психологічних факторів інтеграції, оскільки європейській економіці потрібні

європейське соціально-політичне та культурне середовище і «європейський» громадянин, тобто людина, котра відчуває себе невід'ємною частиною європейського світу.

Зараз доречно говорити про те, на якому рівні знаходиться європейська ідентичність. Постійно буде якась частина громадян, котрі будуть ставитись до діяльності Європейського Союзу доволі неоднозначно та ототожнювати себе тільки зі своєю державою. Слідкуючи за такими тенденціями в суспільстві, буде можливість розуміти майбутнє європейської інтеграції.

Необхідно зауважити, що один із найважливіших викликів для сучасної України – проблема формування довершеної національної ідентичності. Розв'язання даної проблеми зумовлене тим, що породжувані дискурси різних моделей національної ідентичності не постійно співвідносяться із ментальними програмами індивідів, котрі складають таку категорію, як нація.

Треба підкреслити, що національна ідентичність є складною багаторівневою системою взаємовпливів, котрі пов'язані зі способом співставлення індивіда або ж соціально-культурного колективу із спільнотою іншого рівня. А це залежить від історичного розвитку держави, її політичної свободи, національних інтересів і колективних цінностей.

У контексті повномасштабного вторгнення росії на територію України у нас є можливість переконатись, що «в найгірші часи українці виявляють найкращі риси». Такі особливості були характерними для українців за козацьких та гетьманських часів. Українська традиція розвитку нації як спосіб зосередження колективної волі, мала місце і в протистоянні імперськодержавній традиції зосередження колективної волі Радянського Союзу, котра була дуже пов'язаною із традицією марксизму. Саме тому досвід формування волі в українців має історичні традиції радянського, пострадянського та сучасного періоду розвитку суспільства.

Якщо враховувати молодь як основну силу для захисту та розбудови України та як базовий носій національної ідентичності, то впливає те, що

нині Україна знаходиться в епіцентрі глобальних військових та безпекових викликів, серед котрих доволі важливі є і виклики демографічного змісту. Саме тому, вважаємо, що у повоєнній Україні однією з перших повинна розроблятися програма сприяння молоді та сприяння участі молоді в управлінні державою.

Сучасні події в нашій державі підтвердили, що український народ вкотре зміг подолати суперечності та утворити спільну колективну національну ідентичність. Нинішня колективна ідентичність українського народу визначається європейськими поглядами на майбутнє. Минулі історичні негативні події стають на задній план, оскільки їх замінює надія на велику перемогу. Наш народ не бажає, щоб гідність кожного українця була спаплюженою. Саме тому безкомпромісне відношення до територіальної цілісності України, незважаючи на невідомість та майбутні значні жертви, дає підстави підтверджувати, що є дуже значні зміни у колективній ідентичності українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про національну безпеку України: Закон України №2469-VIII від 21.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Про Стратегію національної безпеки України: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text>
4. Андріяш В. Особливості громадської діяльності національних меншин як прояв інституціоналізації етнополітичних відносин. Наукові праці. Державне управління. 2013. Випуск 202, Том 214. С.79-82.
5. Бевз Т. А. Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері (історіографія проблеми). Українознавство. 2020. № 3 (76). С. 178–200.
6. Бистрицький Є. Ідентичність, спільнота і політичне судження. Філософська думка. 2013. № 4 . С. 41–61.
7. Більченко Є. Людина без історії: Монографія. Київ: вид. О. Білявський, 2015. 371с.
8. Вояковський Д. Ментальні кордони в Європі без кордонів / Даріуш Вояковський ; [пер. з польськ. В. Ф. Саган]. – К. : Ніка-Центр, 2012. 320 с.
9. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність, Авторизований пер. з польськ. – К. : Критика, 2005. 528 с.
10. Горенко О. М. Прагматика європейського досвіду як методологічна проблема історіописання / О. М. Горенко. – К. : Інститут історії України НАН України, 2011. 264 с.
11. Гібернау М. Ідентичність нації / М. Гібернау. К. : Темпора, 2012. 304 с.
12. Демчук Р. Міфологема у контексті моделювання національної ідентичності // Культурологічні ідеї. 2017. №11. С. 53-58.

13. Демчук Р. В. Національна ідентичність: український модус сприйняття // *Scientific Journal Virtus*. November #9. 2016. С. 10-16.
14. Денисюк Ж.З. Масова культура і національно-культурна ідентичність в добу глобалізації. К.: НАКККіМ, 2016. 224 с.
15. Європейська інтеграція та національна ідентичність: інституційний і ціннісний виміри / Матеріали ІІ Українськопольського наукового форуму (12-13 травня 2016, Львів). – Львів-Olsztyn: «ПП Сорока», 2016. 495 с.
16. Жадан І.В. Регіональні особливості структурування ціннісної складової політичної картини світу студентської молоді / І.В.Жадан // *Проблеми політичної психології: зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України; [редакційна колегія: Л.А.Найдьонова, Л.Г.Чорна, І.Г.Батраченко та ін.]* – К.: Міленіум, 2014. Вип. 1(15). С. 333–342.
17. Йосипенко С.П. Філософія та національна ідентичність // *Гуманітарні студії /Збірник наукових праць*. Вип. 12. К., 2012. С. 61-69.
18. Кармазіна М. С. Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Донецька. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. 232 с.
19. Кін, Дж. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення. Київ : К. І. С. ; Аналітично-дослідницький центр «АНОД», 2020. 192 с.
20. Кірієнко О. Д. Принципи трансформації політичної ідентичності індивіда в умовах глобалізації: автореф. дис. ...канд.. політ. наук: 23.00.01. Львів, 2016. 21 с.
21. Козловець М. А. Європейська ідентичність: уніфікація чи «єдність у розмаїтті»? / М. А. Козловець // *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. С. 72–86.
22. Козловець М. А., Ковтун Н.М. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізації : монографія. Київ : ПАРАПАН, 2010. 348 с.
23. Корнев М.Н., Фомічова В.М. Можливості формування нової цивілізаційно-культурної само ідентичності української політичної нації / М.Н.Корнев, В.М. Фомічова // *Проблеми політичної психології: зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та*

- політичної психології НАПН України; [редакційна колегія: Л.А. Найдьонова, Л.Г. Чорна, І.Г. Батраченко та ін.] – К.: Міленіум, 2008. Вип.8. С.324-331.
24. Крепон М. Європейські іншості / Марк Крепон ; пер. С. Йосипенка // Філософська думка. No 1. 2010. С. 89–99.
25. Крепон М. Європейські іншості / Марк Крепон; пер. з фр., післямова та прим. О. Йосипенко. – К. : Укр. Центр духов. культури, 2011. 184 с.
26. Куц Г. М. Ідентичність соціальна та індивідуальна: політологічна експлікація / Г. М. Куц // Сучасне суспільство: політологічні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. 2013. Вип. 1. С. 48–67.
27. Мартинов А. Ю. Українська історична ідентичність у загальноєвропейському контексті: спільні риси та особливості / А. Ю. Мартинов // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Міжвідомчий зб. наук. пр. / відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2012. Вип. 21. С. 314–331.
28. Михальченко М. Українська національна ідея як стрижень духовного і політичного життя української політичної нації. Духовне життя українського суспільства: теоретико- методологічні та онтологічні проблеми розвитку. Київ-Дрогобич, 2009. С. 3–126.
29. Нагорна Л. Категорія "національна ідентичність" в сучасній етнополітології / Л. Нагорна // Наукові записки: Збірник. — К.: ІНІЕНД. 2012. Вип. 5. С. 3—11.
30. Ніколаєнко О. Культурно-національна ідентичність в контексті формування української нації: Автореф. дис. канд. культурології: 26.00.04. К., 2016. 18 с.
31. Особливості ідентичності громадян України: проблеми та перспективи консолідації суспільства. ІНІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. URL: <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf257>
32. Пелагеша Н. Є. Україна в смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації / Н. Є. Пелагеша. – К. : НІСД, 2008. 288 с.

33. Політико-правові механізми формування національної ідентичності населення Донбасу: Наукова записка / Кресіна І.О. (керівник авт. кол.), Шемшученко Ю.С., Горбатенко В.П., Лойко Л.І., Кресін О.В., Стойко О.М. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. 116 с.
34. Проблеми політичної психології : зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України ; [редакційна колегія: Л. А. Найдьонова, Л. Г. Чорна, І. Г. Батраченко та ін.]. – К. : Міленіум, 2015. Вип. 2 (16). 428 с.
35. Рафальський О.О., Семчук З.Ф. Цивілізаційні перехрестя сучасного суспільства. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 668 с.
36. Субота Є. В. Національна ідентичність і консолідація суспільства у сфері функціонування національних мас-медіа. Scientific achievements of modern society : abstr. of IV Intern. Sci. and Practical Conf., Liverpool, United Kingdom, 4–6 Dec. 2019. Liverpool United Kingdom, 2019. С. 351–359.
37. Суперечності ідентичностей в Україні та шляхи їх регулювання в контекстах політики громадянської консолідації української нації/Аналітична доповідь. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 160 с.
38. Терещенко-Кайдан Л.В. Еллінський та слов'янський етноси як основа культурного діалогу країн // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія № 1 (7), 2016. С. 107-115.
39. Тихомирова Є. Б. Формування європейської ідентичності як чинник європейської інтеграції / Є. Б. Тихомирова // Наукові записки. – Т. 45 : Політичні науки. 2005. С. 56–60.
40. Толкачов О. Європейська ідентичність України [Електронний ресурс] / О. Толкачов. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/library/236196.html>
41. Федуняк С. Єврорегіоналізм у контексті створення панєвропейської системи безпеки / Єврорегіони: потенціал міжетнічної гармонізації. Збірка наукових праць. – Чернівці: Букрек, 2004. С. 57 - 58.
42. Філіпчук В. О. Європейська ідентичність: методологічні підходи тлумачення та особливості змістовного наповнення / В. О. Філіпчук // Теорія

та практика державного управління : Зб. наук. пр. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. Вип. 3 (42).

43. Хашиєва Л. В. Європейська ідентичність як чинник євроінтеграції: Об'єднана Європа чи Європа націй? / Л. В. Хашиєва // Теорія та практика державного управління: Зб. наук. пр. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. Вип. 3 (46). 345 с.

44. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

45. Яковлев Д. В. Медіакратія – новий політичний клас. Політологія, філософія, соціологія: контури міждисциплінарного перетину : матеріали другої міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 10–11 жовтня 2014 р. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. С. 145–147.

46. Яхтенфукс М. Урядування та створення інститутів / Маркус Яхтенфукс, Беата Колер-Кох // Європейська інтеграція / [уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох ; пер. з нім. М. Яковлева]. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 394 с.